

PIYA

ISSN 0284-66 32

PESEROKĒ ZIWAN U KÜLTÜRĒ DIMİLİ

DİMİLİ DİLİ VE KÜLTÜRÜ DERGİSİ

JOURNAL OF DİMİLİ LANGUAGE AND CULTURE

Eylul 1988, amor 3

KEMALS

PIYA

PERSONE ZIWAN U KULTURE BIVILI

BIVILI MÛI VE KÛLTÛRÛ BENGISI

JOURNAL OF BIVILI LANGUAGE AND CULTURE

Eylul 1988, amor 3

Serredaktor

Ebubekir Pamukcu

Redaksiyon

Ardwan

Ç. Soy

Elifler

Hese

Korca Mirseydan

Soşen Bra

Adres

Box 265

127 25 Skärholmen

SWEDEN

Telefon

08- 710 21 83

Postgiro

492 79 06-0

Abone

1 ser (6 amori)

120 sek / 30 DM

İlan

rıpero bitim 800 sek

rıpero nime 400 sek

rıpero 1/4 200 sek

Resmê qapaxi: KEMAL

Semedê yardımandê cı,
ma Stina Lässman'irê
zaf teşekkür kem.

TEYESTEY / İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Mektubê Wendoxan / Okuyucu Mektupları / Letters to the Editor...	2
Sernuşte / Başyazı / Leading Article.....	4
The Dimili as People. <i>Ebubekir Pamukcu</i> <i>tr. Şermin Özürküt</i>	7
Xuya Ma. <i>Hese</i>	10
Zazaların Kökeni ve Zazaca. 3. <i>Karl Hadank. çv. Erol Sever</i>	11
A Grammar of Dimili. <i>Terry Lynn Todd</i>	23
Sebeno. <i>H. Özdemir çr. Soşen Bra</i>	25
Metin Güngörmüş. <i>Cemal Süreya. çr. Hese, Soşen Bra</i>	27
Dil-Sözcük İlişkisi ve Küçük Bir Araştırma. <i>Ebubekir Pamukcu</i> ..	30
Zıwanoxanê Xeribandı Dımilki / Yabancı Dilcilerde Dımilice / Foreign Linguist on Dimilish. "Peter Lerch-2".....	40
Ap Uşe Vano ke. <i>Hese</i>	46
Dayê Winise Torê Neheqey Biya. <i>Zerweş Serhad</i>	47
Kince Taxim. <i>ar. Usxan</i>	48
Defterê Zulımı Nemezet Caverdo. <i>Ahmet Telli. çr. Soşen Bra</i>	49
Ceng. <i>Usxan</i>	50
Ju Haskerdene ke. <i>Usxan</i>	51
Hirê Mordem. <i>Astare</i>	52
Xalıka Mı. <i>Astare</i>	53
Mırdo, Mırdo!.. <i>Astare</i>	54
Şêx Said u Seyd Rıza'yrê. <i>Zerweş Serhad</i>	55
Azmin Qılaya. <i>M. Çermug</i>	56
Xımxım. <i>ar. Cihat-Kar</i>	57
Mışore / Görüşme / Discussion.....	58
No Lejê Welatiyo. <i>Zerweş Serhad</i>	62
Xeberê Kılmi / Kısa Haberler / Short News.....	63
PIYA'dı Ma Pêro Piya Werzê Pay. <i>Zerweş Serhad</i>qapaxo payên	

OKUYUCU MEKTUPLARI

MEKTUBÊ

WENDOXAN

LETTERS TO THE EDITOR

KARANLIKTA OTUMAYIN Kİ KORKMAYASINIZ

Yıllardan beri varlığı inkar edilen veyahut edilmeye çalışılan halkımızın kimliği üzerindeki tartışmalar bugünlerde şu ya da bu şekilde her yerde tartışılmaktadır... Bize göre, söylenenler ister doğru, ister yanlış olsun, halkımızı ve dilimizi ilgilendirdiği için önemlidirler. Yani bu kapsamda süren tüm tartışmalar doğruların berraklaşmasına ve haklılık kazanmasına zemin hazırlıyorlar. Bu nedenle bu tartışmalardan biz ne korkuyor ne de rahatsız oluyoruz. Tabii ki uygar tartışma ölçülerini aşmadığı sürece...

Dünyanın dört bir yanında mazlum halklar varlıklarını koruyabilmek için işgalcilere ve gerıcilere karşı amansız bir mücadeleye yürütmektedirler. Bu mücadele, işgalci güçleri, yerli işbirlikçileri ve inkarcıları rahatsız etmektedir. Bazı halklar da bu savaşında varlıklarını koruyamayarak tarih sahnesinden silinmektedirler.

Dimuli halkımız, dilini, kültürünü, gelenek ve göreneklerini koruyabilmek için, Kürdistan toprakları üzerinde birlikte yaşadığı diğer halklarla birlikte egemen güce karşı destanlar yaratan direnişler sergilemiştir. Fakat acı bir gerçektir ki, Dimuli halkı, varlığını koruyabilmek için verdiği bu mücadelelerde ulusal taleplerini hiçbir zaman ön plana çıkarmamıştır.

Böyle yapmakla dedelerimizin bugün bizi güç durumda bıraktıkları düşünülebilir. Fakat bu gerçeği de kabuletmek gerekir, ki dedelerimiz ulusal taleplerini ön plana çıkarsalardı belki bugün Dimuli halkının varlığından bile söz edilemeyecekti. Gelinen bugünkü aşmada gerıcilerin PIYA'ya karşı olan saldırıları da bu gerçeği çok açık bir şekilde doğrulamaktadır.

Her halkın kendine özgü bir geçmişi vardır. Bu geçmiş aynı zamanda halkların tarihidir de. Yani bir halkın tarihini anlayabilmek, bu geçmişi olumlu ve olumsuz yanlarıyla bir bütün olarak ortaya koyup yerli yerine oturtmaktan geçer. Yoksa bir halkın varlığının inkar edilmesi pahasına gerçeklere yönelmemek kimseye yarar getirmez.

Öyleyse, bize düşen görev, dilimize ve zengin kültürümüze ne pahasına olursa olsun sahip çıkmaktır, onu daha geliştirip yetkinleştirmektir. Bu haklı savaşında bize karşı cephe alacaklar elbette bulunacaktır. Biz bunu doğal karşılıyoruz. Bu, bizim haklı olduğumuzu, ve kursağın gerıciliğın, oportünistliğın mayasıyla beslemişlerin (deyim yerindeyse, ilericilikten zerre kadar nasibini almamışların) de haksız olduklarını açık olarak ortaya ko-

yuyor.

Bize karşı olanlara şu soruyu sormak gerekiyor: Avrupa köşelerinde bağıra çağırma söylediğiniz köhnemiş düşüncelerinizi halkımızın karşısında da savunma cesaretinizi kendinizde görüyor musunuz? Ne olur, bu soruma açıkça cevap verin. Eğer bu cesareti kendinizde görmüyorsanız, bu sahtekarlığınızı daha ne zamana kadar sürdüreceksiniz? Bu modern çağda halkımızın hala uykuda olduğunu düşünüyorsanız, yanılıyorsunuz. Halkımızın, sizin ninnilerinize ihtiyacı yok. Siz de bunu biliyorsunuz. Kendi kendinizi aldatmaktan vazgeçiniz.

karşımıza almak istemiyoruz. Kürdistan halklarının özgürlüğe ulaşabilmelerinin tek ve en güvenilir yolu zıtlasmalar yerine bilimsel bir muhtevada bereketli toptağa kardeşlik tohumlarını saçmaktan geçer. Biz, üzerimize düşeni dün yaptığımız gibi, bugün de yapmaya devam edeceğiz... Halkımızın varlığını inkar etmek için bin dereden su getirmeye çalışan, ama ne hikmetse derenin kaynağına doğru gitme cesaretini kendinde bulamayanlara da, yaşlı bir dostumun dediği gibi "KARANLIKTA OTURMAYIN KI KORKMAYASINIZ!" diyorum.

A.D.
Almanya

Yer darlığından ötürü bu sayıda yayımlayamadığımız mektupları önümüzdeki sayılarda peyder pey yayımlayacağız. Bu gecikmeden ötürü mektup sahibi dostlarımızdan özür diliyoruz.

E kî sima qayilê mektuba sima na qüncdi neşro, xo vira mekerê, mektubda xo sero **MEKTUBÊ WENDOXAN** binuşê.

Eğer mektubunuzun bu köşede yayımlanmasını istiyorsanız, mektubunuzun üzerine **MEKTUBÊ WENDOXAN** yazmayı unutmayın.

If you want your letter published on this page, please, don't forget written **MEKTUBÊ WENDOXAN** on it.

ÖNCE CAN, SONRA CANAN

Çok muhterem Piya Redaksiyonu,

Derginizi bir dostumun evinde gördüm, çok çok beğendim. Size çok teşekkür ederim. Elinize sağlık. Lütfedip beni PIYA'ya abone kaydederseniz çok memnun olurum.

Bir ikincisi, Dımülilerin oportünistlerine bir çift söz etmek istiyorum. Arkadaşlar güzel bir atasözü vardır: "Önce can, sonra canan." Kürtler bizim kardeşlerimiz. Onlara hizmet ederseniz edin, ama kendi halkınızı niçin inkar ediyorsunuz? Siz santyorsunuz ki, bizi inkar ederseniz Kürtlerin ya-nında itibarınız olur. Ama yemin ederim ki bu işte büyük bir yanlışınız var. Kim ki kendi halkını inkar ediyor, onun itibarı hiç kimsenin yanında olmaz.

Hepinize çok selam ederim. Hüremetlerimle efendim.

A. B.
Almanya

SERNÜSTE

BAŞYAZI

LEADING ARTICLE

KÜRDİSTAN'ı BÖLMEK DİYE BİR ŞEY

Kürtlerin kökeni konusu günümüzde halen birbirleriyle çelişen varsayımlarla açıklanmaya çalışılmaktadır. Bugün dilbilimciler, etnologlar, arkeologlar, tarihçiler Kürtlerin atalarını Kuzey Avrupa'dan Basra Körfezi'ne kadar geniş bir alanda, gelmiş geçmiş birçok kavim arasında arayıp bulma çabası içindedirler. Bu amaçla Karduklar, Kartveller, Khaldlar, Kaldeler, Paktnesler, Mardlar, Kyrtiler, vs. zaman zaman çeşitli bilim adamlarınca inceleme konusu oldu. Kimi incelemelerde umut verici bazı ipuçlarına rastlandı, ama çok geçmeden bu ipuçları da yeni bulgularla başka bilim adamlarınca çürütülerek yeni varsayımlara yönelindi. Ve böylece, sonu gelmeyen bir tartışma günümüze dek bilim adamlarını meşgul etti, durdu... Ama her şeye rağmen tüm yollar bir noktada kesişebildi: Kürtler şu ya da bu kökenli olsunlar, Medya'dan ya da Avrupa'nın kuzeyinden gelmiş olsunlar, onlar, şu anda üzerinde yaşadıkları bölgenin yerlileri sayılabilecek tarihsel bir yaşlılığa sahiptirler. Hatta, Kürtlerin sözkonusu bölgede ilk görülüşlerine ilişkin olarak üzerinde birleşildiğini artık kabuledebileceğimiz bir de tarih var ortada: M.Ö. 700 yılları, ki bu tarih, bizzat kendine ait bir devlet desteğine sahip araştırma kurumlarından yoksun bir ulusun yaşlılığı konusunda, ancak dışarıdan bilim adamlarınca yürütülen çalışmalar sonucu ulaşılabilen bir tarih olması bakımından bizce çok önemli olan şu gerçeğe de tanıklık etmektedir: Kürtler, şu anda üzerinde yaşadıkları coğrafi bölgenin en eski halklarındanlardır.

Tarihsel süreç içinde Kürtlerin dışındaki halklar, ya tarihsel olayların zorlaması, ya da doğal gelişimin seyri içinde asimile olmuş, ya büyük soykırımlara uğramış, ya da çeşitli nedenlerle büyük kitleler halinde bölgeyi terk ederek daha değişik coğrafi bölgeleri kendilerine yurt edinmişlerdir. Bunların içinde kimileri büyük uygarlıklar kurabilmiş, dünya tarihine şu ya da bu şekilde damgalarını vurabilmişlerdir. Ama, bir asker devleti olan Med'i bir yana bırakırsak, Kürtlerin öyle sözü edilebilecek parlak bir dönemleri hiç olmadı. Onlar hep birbirleriyle ve komşu halklarla dövüştüler. Ve bu kavgalı tarih serüveni içinde hemen hemen her zaman başkalarına hizmet ettiler. Fakat her şeye rağmen vatanlarını da hiçbir zaman bırakmadılar. O topraklarda dövüştüler, o topraklarda başkalarına hizmet ettiler, o topraklarda öldüler... Ve hep o topraklarda kaldılar... İşte bu nedenle de Kürtler, bugün üzerinde yaşadıkları topraklar üzerinde her zaman çoğunlukta olma özelliklerini de koruyageldiler.

Kürtlerin bölge halkları içindeki bu konumundan ötürü, biz bugün sözkonusu bölgeyi "Kürdistan" diye adlandırmaktayız. Yoksa, ne Kürdistan'da yalnız Kürt halkı vardır, ne de Kürdistan'ın yegane sahipleri Kürtlerdir. Kürdistan, bugün "Kürdistan" diye adlandırılan topraklar üzerinde yaşayan herkesindir.

Kürdistan bizim ortak onurumuzdur. Bu onurda en az Kürtler kadar Dumluların da, Asuruların da, Ermenilerin de, Türklerin de, ve nüfusu şu kadar ya da bu kadar olsun, Kürdistan'daki diğer tüm halkların da payı vardır. Bu gerçeğin altını böylece çizmeli, mücadele kalesini bu gerçek üzerinde inşa etmeye çalışmalıyız. Aksi takdirde, "parti" diye inşa edeceğimiz yapılar, sağlam temellerden yoksun, derme çatma birer kulübe olmadan öteye geçemezler.

Böylesine yalın ve berrak olan bu gerçeği, bize karşı olanlara bir türlü anlatamıyoruz. Onlar, yeryüzünün dillere göre parsellenmesi gerektiği düşüncesinden bir türlü kurtulamıyorlar. Bu gerici düşüncenin verdiği korkuyla da Kürdistan'da yaşayan tüm halkları "Kürt" sözcüğü içinde eritebilmek için bilim dışı her cambazlığı yapmakta bir sakınca görmüyorlar.

Oysa kendileri de çok iyi bilirler ki, onların bugün hayata geçirmeye çalıştıkları düşünce, yıllar önce Türkiye'de "Turancılık" adı altında piyasaya sürülen ve daha sonra "Kemalizm" adı altında kurumlaşan düşünceden başkası değil... Bu düşünce doğrultusunda uzun yıllar TC. devlet sınırları içinde bulunan tüm halkların Türk soyundan geldikleri kanıtlanmaya çalışıldı, ve yine bu amaçla "Güneş Dil Teorisi" gibi bilimsel saçmalıkların en büyüğü uğruna cilt cilt kitaplar yazdırıldı. Bu amaç uğruna devlet gücü seferber edildi, kalemle tüfek birleştirilerek Kemalizmin bu asimilasyoncu politikası uğruna halklara yıllarca kan kusturuldu... Ama sonuç ne oldu?.. Bugün artık Kemalizm, anavatanı olan Türkiye'de, Türkler arasında bile iflas etmiş durumda. İlerici Türk aydınları, Kemalizm'i tarihin çöplüğüne atalı yıllar oluyor. Şu anda onlar, Kemalizm'i yeniden diriltme değil, onun etkisiyle yıllarca işledikleri hataları düzeltme, yolaçtıkları bilimsel tahribatları onarma çabası içindedirler... Ve böylece, bu durumuyla Kemalizm, artık sa-

dece kağıt üzerinde kalan ve orada da silah zoruyla korunabilen bir düşünce durumundadır.

Fakat ne yazık ki, Türkiye'de iflas eden Kemalizm, bugün Kürdistan'da Kürtlerin gerici-leri ve onların teorisyenliğine soyunan Dimülilerin oportünistlerince yeniden diriltilmeye çalışılıyor. Şimdi yapılan, "Kürt" sözcüğünün kapsamının alabildiğince genişletilmesi, yarın yapılacak olan da, üretilen bu teorinin zorla kitlelere kabul ettirilmesidir. Bu gidişattan daha değişik bir sonuç beklemek saflık olur. Çünkü Kemalizm'in tarihi, kütüphaneleri dolduran kitaplarıyla ve uygulamalarıyla önümüzdedir. Kürt Kemalistlerinin izleyeceği yolun da Türk Kemalistlerinin izlediği yoldan daha değişik olması olası değildir. Ve hiç kuşku yok ki, bu yolun sonu da iflastır, halkların hoşnutsuzluğu ve devlet denen yapının çatırdamasıdır.

İşte Türkiye gerçeğini biraz olsun bildiğini sanan bizler, Kürdistan'ın da aynı yanlış yolu katetmesini istemiyor, ve bu istek doğrultusunda halkımızın varlığı konusunu gündeme getirmeyi gerekli ve Kürdistan'ın geleceği açısından yararlı bir girişim olarak görüyoruz. Bizim mücadelemiz, gündelik politik hesaplar bakımından bölücü bir hareket gibi görülse de uzun vadeli düşünüldüğünde sağlıklı bir birlikteliğin zemini durumundadır. Bu bakımdan başımız dik, alnımız aktır. Bize karşı olanların da, küçük, gündelik hesapları bir yana bırakıp uzun vadeli düşündükleri taktirde, Kemalizmin etkisinden daha kolay kurtularak bizimle aynı rahatlığı paylaşacaklarına inanıyoruz.

Güzel bir gelecek için omuz omuz!..
Ve yine, her şeye rağmen MERHABA!..

Z. Parake

THE DIMILI AS PEOPLE

Ebubekir PAMUKCU

Translation from Turkish
by

Şermin ÖZÜRKÜT

Dear Friend,

As your letter was written before the publication of PİYA, it consists of thoughts and anxieties related to AYRE. We are glad about the sensitivity shown for AYRE. Furthermore I would like to thank you for your companionship and interest about the matter.

Recently I have given an interview to a reporter of a periodical. Admittedly, questions of that interview and information you want to get resemble each other. Thus I could recommend you to wait for the publication of that interview in order to get my answers to your questions. Not preferring this, I will try to answer your letter separately. But please don't regard it odd if you read the same things in the scale of the mentioned interview one day.

Stretching from Erzincan to Adiyaman we are 3 million people. Although not written we have a common language,

history and culture and folklore of our own. To contradict this fact one has to be either ignorant about the matter or must have prejudices. It is a pity that some individuals, instead of regretting the squandering of our culture and history, try to use this squandering against reality. Moreover they either conceal the facts or distort and mispresent them. According to such individuals, it is us who have created the theory about the Dimilish language as a language of its own. I assume this claim as a pack of lies.

Scientific discussions about the identity of our people and language have in fact begun two centuries before. Our people arrived in small groups and at different periods in the region they live at present. When they came from the east in tribes nationalism was not yet current. Our ancestors were only in need of a land to

settle on. Accordingly the reason why our people are known by different names is due to their arrival in this manner.

It was in the 19th century when scientists got aware of our people. According to itinerants we were people with no identification but we were squeezed in between Turks, Kurds and Armenians. By this awareness, discussions on the identification of our people and language have started.

The very first scientific survey about our language belongs to Peter Lerch. Among the slaves taken by Russians during the war between Ottomans and Russians there were also Dimilish people. Peter Lerch, talking with these slaved soldiers and by listening to the tales told by them studied our language. In the book published as a result of this study, Lerch claimed that Dimilish was a dialect of the Kurdish language. (**Peter Lerch, Izsledovanija ob Iranskih i ich Predkah, Severnych Chaldejach. Petersburg, 1865, 57.** Some extracts from the mentioned book were published in AYRE. In this issue (issie 2) of PIYA, we have begun publishing the original texts from the bok.) Sa Peter Lerch's claim was the very first it was accepted as it is by many linguists for years without questioning it.

At the beginning of our century Oskar Mann, and Karl Hadank's surveys gave a new dimension to the discussions about the Dimilish language. Oskar Mann examined the Kurdish and Dimilish languages right at the places where these people have lived. A series of this survey entitled **Kurdisch-Persische Fors-**

chungen was published in the year of 1906. Unfortunately he died after the publication of his second book. His companion Karl Hadank continued the work.

The fourth book of this serie was the book entitled as **Mundarten der Zâzâ (Karl Hadank, Mundarten der Zâzâ, Hauptsachlich aus Siverek und Kor. Berlin 1932.** Most of the chapters of this book have been published in AYRE. The Turkish translation of the introduction to the book is being published in PIYA.) Hadank gives clear evidence for the presence of our language beside Kurdish. In spite of this fact Lerch's claim though having lost its importance went on surviving due to political anxieties.

This debate which began two centuries ago went on being current by AYRE and PIYA. The only difference between the past and present is the change in the characteristic of the discussion. In the past other people were discussing us. By AYRE we, ourselves took our part in the case. That's probably why we have got serious criticism against our struggle.

In addition to the above mentioned studies I would like to list some of the scientists who regard Dimilish as a language by itself.

To begin with I would like to Şeref Xan and Minorsky. Şeref Xan, a famous historian and Minorsky, a well-known social scientist regard us as people of a nation but this has been used as a means against us. When Şeref Xan writing his book of "The History of Kurds" (the first edition is in 1597) he has taken for granted that the Dimilish speaking people

are Kurds, that is why he has not mentioned them in his book. Naturally he neither mentions us in the classification of Kurdish people. (**Şeref Xan, Şerefname, Kürt Tarihi. Istanbul 1971, p.20**)

On the other hand, Minorsky gave evidence that Dimilish people came from the east. (1- **Minorsky, Kürtler. Islam Ansiklopedisi, cilt 6; Minorsky, Kurds, Kurdistan. The Encyclopedia of Islam, vol. 6; Minorsky, Kurden. Enzyklopaedie des Islam, vol. 2; 2- Minorsky, Daylam. The Encyclopedia of Islam, vol. 2.**-This article was published in the first issue of PIYA in English-; 3- **Minorsky, La Domination Des Dailamites** and his other articles.)

Furthermore W. B. Lockwood, a well-known linguist approaches Dimilish language separately. He accepts this reality without question. (**W. B. Lockwood, A Panorama of Indo-European Languages. London 1972, p. 243-244.**) Social Scientist T. M. Johnstone agrees also with this claim. (**People and Cultures of the Middle East. New York 1970, vol. 1, p. 119.**)

D. N. MacKenzie who is an expert on Persian languages shows clear evidence for the presence of the Dimilish language. Due to his regarding Dimilish as a language of its own he does not take it into account in his studies related to Kurdish. (1- **D. N. MacKenzie, Kurds, Kurdistan. -Language-. The Encyclopedia of Islam, vol. 5; 2- D. N. MacKenzie, Kurdish Dialect Studies. London 1981.**)

He also agrees with Arthur Christensen about the origin of Dimilish people in an article which is published in this issue (PIYA-2) under headline **GURAN.**

Arthur Christensen an expert on Persian languages discovers Dimilish when he works on dialects of Hawramani, Semnän and Northern dialects. He resolves that Dimilish people have come from "Deylem" and they have had a language of their own. (**Arthur Christensen - Åge Meyer Benedictsen, Les Dialects D'awroman et de Pawa. Copenhagen 1921, p. 7-16.**) Similarly Åge Meyer Benedictsen shares the same opinion with Christensen, on his linguistic surveys about Hawramans. (y.a.g.e. s. 5-6)

Recently, Terry Lynn Todd's book on Dimilish grammar can be named. Todd, regarding Dimilish as a language of its own tries to write down the grammar of it. Although the study is limited with Siverek regional accent, it is an important step on the grammar of Dimilish. (**Terry Lynn Todd, Grammar of Dimili. Michigan 1985.** Dimilish translation of its introduction and some parts of it have been published in AYRE.) Ingvar Svanberg, a well-known social scientist, on the other hand draws attention to constraint on Dimilish people. (**Ingvar Svanberg, Invandrare från Turkiet, Etnisk och Socio-kulturell Variation. Upsala 1985, p. 30.**)

K. A. Bedirxan who is professor of Kurdish language has to be mentioned also. A special importance is given to him due to his being Kurdish himself and a linguist

on Kurdish as well. His thought about our language can be realized from his articles published in ÇIYA. (One of them was published in the 14th issue of AYRE.) He does not involve Dimilish in the classification of Kurdish. He approaches the reality with an identity of a scientist. He does not sacrifice scientific facts on behalf of politics. (ÇIYA, Kovara Çanda Kurd, issues 1/1 and 2/4.)

Lastly Ihsan Nuri Paşa can be mentioned in this scale. He regards Dimilish people apart from Kurdish people. This is resolved from the classification of Kurds in

his book entitled as "Origin of Kurds". (Ihsan Nuri Paşa, Kürtlerin Kökeni. s. 142. I don't footnotes of the mentioned book into consideration.)

The above list can be made longer but I suppose this much can be accepted satisfactory in the limited frame of a letter. If you still have further questions, please don't hesitate writing to us. We shall only be pleased trying to answer every kind question as far as we can.

With best wishes

Yours Sincerely

XUYA MA

HESE

Dı zonê ma estê:
Dımilki u Kurdki.

Dı welatê ma estê:
Qereqol u hepıxane.

Dı mezelê ma estê:
Weşiye u merdene.

Zu xuya ma esta:
Dostde dismeneni,
Dismende dosteni.

ZAZALARIN KÖKENİ VE ZAZACA

-3-

-Geçen sayıdan devam-

Karl Hadank

Almanca'dan çeviren: **Erol Sever**

YENİ İRANİ DİLLER KARŞISINDA ZAZACA'NIN DURUMU

Bu bölümde bazı araştırmacıların Yeni-İranî diller arasında saydıkları Zazaca ile Yeni-İranî diller arasındaki farklılıklar ortaya konacaktır. Öte yandan Zazaca ile böylesi İranî diller arasındaki büyük uzam sal uzaklık ve uzun süreli özgün gelişmelerden dolayı rahatça bulunamayacak olan

ilişkiler de gösterilecektir. Zazaca ve Yeni-Farsça'yla ilgili özel bir bölüm koymaya gerek görmedim ve bu nedenle de buraya eklemedim. Araştırmalarımız

kısıtlı bir dil malzemesiyle sınırlıdır. Bu dil malzemesinin toplanmasında çeşitli türden raslantılar rol oynamıştı. Ve bu nedenle de ortaya koyduğumuz çalışma belli bir yere kadar göreceli olup düzeltilme gereksinimi göstermektedir.

Zazaca, Kürtçe değildir

Peter Lerch, "Zazaca, Kurmanci konuşanlar için tek tek sözcüklere varıncaya dek, anlaşılmasız olarak kalmaktadır." der.40

Friedrich Müller'e göre, Zazaca, "Kurmanci'den çok sayıda belirleyici noktalar da ayrılan ayrı bir lehçe"dir.41 Müller, Zazaca'nın kendine özgü nominal yapısına dikkati çekmiştir. Bu yapı Zazaca'yı, komşusu İran kökenli Kürtçe'den ayırır.

Ferdinand Justi, Bitlisli Şeref Han'ın **Kürt Tarihi**'ndeki görüşüne göre, Kürtleri dört dala ayırmasına değinir ve "Zazaca konuşan Kürtleri beşinci dal olarak saymak gereklidir." der.42

Wilhelm Tomaschek, Ersch ve Gruber tarafından yayınlanan **Allgemeine Enzyklopedie**'nin **Kürdistan** maddesinde "Zaza Lehçesi"nin, Kurmanci Kürtçesinden özellikle sayı sözcüklerindeki farklılıklarla ayrıldığına dikkati çekmişti. Ona göre Zazaca, Kürtçe'nin "kuzey lehçeleri grubu"na girer.43

Albert Socin'e göre, Zazalar, "Kurmanci'den ayrılan bir lehçe olan Zaza lehçesi konuşan Kürtlerdir."44

Sir Charles William Wilson (ölümü 1907) ve Sir Henry Rawlinson (ölümü 1895), Zazaca'yı ve Guranice'yi de yalnız Kermanji Kürtçesinin değişik bir şekli olarak kabul ediyorlardı. Zazaca'nın tanımlanmasında, kendilerine nasıl güvenmedikleri aşağıdaki şu tümcelerde görülmektedir: "Zazaca, Dersim ülkesinin batı kesiminde konuşulur ve Kermanji konuşan Kürtler tarafından anlaşılmasız. Zazaca

geniş ölçüde Ermenice'yle karışmıştır ve eski Kapadokya dilinin kimi izlerini taşır, ama kuşkusuz örnek Kürtçe gibi, aynı arı kökten gelmektedir."45 Bu iddialarda doğruyu ifade eden tek tümce, sondaki tümcedir.

E. B. Soane, 1909 yılında şöyle yazdı: "Erzincan ve Diyarbakır Kürtleri tarafından konuşulan Zazaca, çok büyük farklılıklar göstermektedir ve görünüşe göre, Kermanji grubundan daha fazla, eski Farsça'nın bir diğer çağının konuşma şeklini korumuştur."46

A. v. Le Coq, bir görüşme sırasında (10 Eylül 1921) bana Şam'daki (1902) gözlemlerini anlattı. Onun anlattıklarına göre oradaki Zazaların hepsi Kurmanji de konuşurken, Kurmanji Kürtleri Zazaca konuşmuyorlarmış.

O. Mann, bir yayınında*, Zazaca'nın Kürtçe'den ayrılması gerektiğini savunan ilk Alman dilbilimcisidir. Ondan iki yıl önce, Prusya Bilimler Akademisi adına yayınlanan -ikinci bölümün başındaki- 1906 ve 1907 yıllarındaki inceleme gezisinin raporunda şuna işaret etmişti: "Zazaca, şimdiye kadar kabullenildiği gibi, Kürtçe'nin bir lehçesi değildir."

Bu görüşün nedenleri aşağıda irdelenmektedir. Her iki karşılaştırmada, aynı zamanda Zazaca'den örnekler de veren Peter Lerch ve A. v. Le Coq'un da yaptığı gibi, batı Kürtçe'yi temel alıyoruz. Doğu Kürtçesi ile Zazaca arasındaki ayırım daha da büyüktür. (Bu dizinin I. ve II. ciltlerinde, uzamsal konum gözönüne alınarak, incelenen kuzeybatı İran lehçelerinden Mukri lehçesinin temsil ettiği doğu Kürtçesi karşılaştırıldı.)47

Kök fonemlerinin çeşitliliği üzerine örnekler:

Zazaca:

Batı Kürtçe:

Kn. <i>h'āk</i> (Lerch II, 194a)	
Ko.-Z. <i>āk</i> (A. v. Le Coq II, 67, satır 4; II, 106)	<i>h'ēk</i> (Lerch II, 91 a)
Kn. <i>nemāg</i> (Lerch I, 51, 3f.; tek tek tümceler II, 200 u.)	<i>nemēz</i> (Lerch II, 134)
Sw. <i>rāt</i>	<i>re</i> (Lerch II, 147)

Değişiklik gösteren sessizler:

Zaza: -m- ve -m

Batı Kürtçe: -w- ve -w (ya da -v- ve -v)

<i>amnân</i>	<i>havîn</i> (Lerch II, 93)
Kor. <i>mēmân</i>	<i>mīvan</i> (Lerch II, 163)
Sw. <i>rāmâ</i>	<i>rāvîâ</i> (Lerch II, 147 a)
Kn. <i>asma, asme</i> (Lerch II, 191 b)	<i>heiv, hiv</i> (Lerch II, 94 b ve 96 b)
Ko. <i>ehgāmîn</i> (A. v. Le Coq II, 109)	<i>hingîv</i> (Lerch II, 95)
Ko. <i>çim</i> (age II, 105)	<i>çāv</i> (Lerch II, 115)

(Daha fazla örnekler vermeyi gereksiz buluyorum.)

Zaza: r

Batı Kürtçe: n

<i>ârd</i>	<i>âni</i> (Lerch II, 82 a)
------------	-----------------------------

Zaza: b-

Batı Kürtçe: d-

Kor. <i>tâbâr</i>	<i>dâr</i> (A. v. Le Coq II,)
Ko. <i>bîn</i> (age II, s 63, 12; s 64, 50)	<i>din</i> (age II, s. 1, 12; II, s. 2, 50 ve 64)

Zaza: z-

Batı Kürtçe: d-

Ko. <i>zûrî</i> (A. v. Le Coq II, 110)	<i>deraû, deraûk</i> (Lerch II, 127)
--	--------------------------------------

Birbirlerine uyanlar:

Ko. <i>xéri</i> (age II, 108)	<i>zer</i> (Lerch II, 144)
Kn. <i>zāna</i> (Lerch II, 205)	<i>zānim</i> (age II, 143 b)
	Zaza: .
	Batı Kürtçe: <i>k-</i>
Bq. <i>ǰāmús</i>	
Ko. <i>ǰāmús</i> (A. v. Le Coq II, 106)	<i>kōmíš</i> (Lerch II, 104)
	Zaza: -g
	Batı Kürtçe: <i>-zh</i>
Sw. ve Ko. <i>dārg</i>	<i>derēš</i> (Lerch II, 128 a)
	Zaza: <i>g-</i>
	Batı Kürtçe: <i>kh-</i>
<i>gūnī, gūn</i>	<i>xo'in</i> (Lerch II, 113)
	Zaza: <i>w-</i>
	Batı Kürtçe: <i>kho-</i>
Sw. <i>wāsh</i>	<i>xoášt</i> (Lerch II, 112 b)
<i>wārt</i>	<i>xoár</i> (age II, 113 a)
	Zaza: <i>w-</i>
	Batı Kürtçe: <i>h-</i>
Ko. <i>wišk</i> (A. v. Le Coq II, 114)	<i>hāšk</i> (Lerch II, 93)
	Zaza: <i>h-</i>
	Batı Kürtçe: <i>k-</i>
<i>hār</i>	<i>kār</i> (Lerch II, 100 a)
Ko. <i>hū(w)énā</i> (A. v. Le Coq II 86, satır 234)	<i>di-kén'e</i> (Lerch II, 129 a)
	Zaza: <i>t</i>
	Batı Kürtçe: <i>c</i>
Sw. ve Kor. <i>kučík</i>	<i>kúčík</i> (Lerch II, 104)
	Zaza: <i>s</i>
	Batı Kürtçe: <i>z</i>
Kor.ve Kn. <i>pās</i>	<i>pāz</i> (Lerch II, 151)
	Zaza: <i>sh</i>
	Batı Kürtçe: <i>rc</i>
Ko. <i>véišan</i> (A. v. Le Coq II, 109)	<i>berčía</i> (Lerch II, 157)

Zaza: *sh-*
Batı Kürtçe: *c-*

shi

ĉū (Lerch II, 117 b)

Gramatik tür ayrımı, Zazaca'da güçlü bir biçimde bellidir; bunun yanı sıra Kürtçe'de ise bunun sadece kalıntıları bulunuyor.

Zazaca'da *-na* ve *-nê* ekleriyle yapılan ad tamlamalarını, Batı Kürtçe'de aramak boşunadır.

Zazaca, bazı yerel sayı sözcüklerini halen korumaktadır; özellikle **bir**, **üç**, **dört** (uzantılarıyla) ve **on** bunlar arasındadır. Batı Kürtçe'deki yerel sayılarla ise şimdiye dek karşılaşmadım.

Belrisizlik artikeli, Zazaca'nın Siverek ve Kosa ağzlarında *-ên*, *-en*, *-in*; Kasan ve Kor Zazacasında *yau* ya da *yôve*, *zhû* 'dur. Batı Kürtçe'de ise *-ik* 'tir.

Zazaca'da şimdiki zaman çekimi de, Batı Kürtçe'den tamamen ayrılır. Zazaca'da, Batı Kürtçe'de *dä-*, *de-*, *di-* vb. gibi şeklindeki şimdiki zaman öneki yoktur. Kök tamlaması, Batı Kürtçe'ye tamamen yabancı olan *ân*, *änn* ekleri kullanılarak yapılır.

Zazaca'daki fiil partikelleri *dô*, *-ô*, Batı Kürtçe'de bilinmez.

Aynı fiil kökü olan Zazaca'daki *yennân* "ben geliyorum" ile Batı Kürtçe'deki *tem* (Lerch II, 92) tanınacak gibi değildirler.

En çok kullanılan zaman sözcükleri, her

iki dilde değişik fiil köklerinden oluşmaktadır.

Zazaca:

Batı Kürtçe:

vâno

de-bêže (Lerch II, 128b)

shinô

d.hâre (A. v. Le Coq II)

P. Lerch de Zazaca ile Kürtçe arasındaki söz varlığına ilişkin belirgin farklılıkları, yıldız adlarının karşılaştırılmasıyla açıklamış 48 ve bu arada kavramlar arasındaki akrabalık ilişkilerine de dikkati çekmişti.⁴⁹ Ayrıca bunun yanı sıra renk betimlemelerinde de sapmalar görülmektedir.

Zazaca'nın Batı Kürtçe'den ayrılmasını pratik örneklerle berraklaştırmak için, P. Lerch'teki bağımsız tümceleri (I, 1-4) incelemek gerekir. Ya da "Dünya Güzeli" 50 ve "Yusub Aziz" 51 öyküleri, Kosa Zazacasına çevirileriyle 52 karşılaştırılmalıdır.

Zazaların Kürtlere oranla sayıca azlığına ve batıya doğru itilmiş konularına rağmen, Zaza dili Kürtçe'nin etkilerine karşı direnebilmiştir. Çapakçur Zazacasında yer yer Kürtçe'nin izleri görülüyor. Örneğin *zivistân* (ağırlığı olan *-v-* ile) "kış", Bucak Zazacasındaki *nîmrôzh* ile benzerlik içindeki Kasan Zazacasında *navrôğa* "öğle" gibi.⁵³ Siverek Zazacası metinlerinde, yalnız bir fiil biçimi, Kürt-

çe şimdiki zaman öneki olan *däkännô* "o (erkek) yapıyor" ortaya çıkıyor. Defalarca saptadığım gibi, Zazaca'da da, akrabalık ilişkilerinin çok yanlılığı göze çarpmaktadır. 54, 55 Belirli bazı çizgiler bir lehçeyle, bazıları ise bir diğer lehçeyle bağlanıyorlar.

Zazaca'yla Asterabadi lehçesi arasındaki bir dizi ilginç benzerlik ve uyum, Cl. Huart'ın *Textes persans relatifs à la secte des Hourouûfis* (1909) kitabında, Zazaca sözlük ve fiil çizelgelerinde gösteriliyor. Bununla birlikte, bu çalışmadaki çok yönlü sapmalar görmezlikten gelinmemelidir.

Küçük bir grup Mazenderani fiilinde -Friedrich Müller'in sınıflamasına göre ikinci sınıf- şimdiki zaman köküne *n-* eklenmektedir. Friedrich Müller bizzat Zazaca'nın şimdiki zaman çekimindeki *n-* ekine işaret etmişti.⁵⁶ Bunun dışında Zazaca ve Mazenderani lehçesi arasındaki ortak özellikler, bir karşılaştırma yapılmasına değecek kadar değildir. Mazenderani lehçesi (bizim tanıdığımız şekliyle) Zazaca'dan daha çok Farsça'ya yakındır.

Sengiseri lehçesindeki "yapmak" fiilinin, buna benzer *-nd-* şimdiki zaman çekine iki kez dikkati çekmişim.⁵⁷

Yukarıda sözünü ettiğimiz her üç lehçe, coğrafi konumları açısından Hazar Denizi'nin güneydoğu kıyısına ve Elbruz yamaçlarına aittirler. Öte yandan Guranice'nin bazı özellikleri de bu ortaklığın içine girmektedir.⁵⁸

Zazaca ve Guranice

E. B. Soane 1921'de Guranice'ye dikkati

çekmişti.⁵⁹ "Guranice"nin orta Kürdistan'ın yerel dili olan Zazaca ile paylaştığı bazı önemli özellikler, İran lehçeleriyle olan ilişkisinden daha önemlidir. Bu birincisi, (yani Zazaca, çn.) hem Kürmanci'den çok sayıda sözcük almış**, hem de Guranice ile aynı sınıftandır. Ama Yeni Farsça'dan etkilenmemiştir***, ve, bir zamanlar Guranice'nin olduğu gibi, bazı çizgileriyle de bu sınıfın iyi korunmuş bir örneğini verir. Guranice ile, *w* foneminin, Avesta dili ve Eski Farsça'daki *hv* 'nin bulunduğu yerde *kh* fonmini düşürmesi özelliklerini paylaşır****. Zazaca da Guranice gibi, eski sayı sözcüklerinden *hirye* "üç" ve *das* "on" sözcüklerini almıştır." Soane, Guranice'de de (Kandulai ve Awramani lehçelerinde) "üç" için özgün *yârî* ya da *yârâ* ve "dört" için de *kûâr* sözcüklerinin korunmuş olduğunu görmemiştir.⁶⁰

Soane'den onbeş yıl önce, O. Mann, Siverek'ten şöyle yazıyordu: "Benim tarafımdan çoktan savunulan, Zazaca'nın Kürtçe olmadığı, tersine Kandulai (Kermanşah yöresi) ve Awraman'da konuşulan dille, İran-Gurani lehçeleriyle en yakın akrabalık ilişkileri içinde olduğu şeklindeki görüş onaylanıyor. Yani benim görüşüme göre Med dilinin soyundan bütün bu Orta İran diliyle yazılmış Turfan metinlerindeki ilginç fiil çekimi biçimlerini, Zazaca'de yeniden bulmaktayım." (Prusya Devlet Kitaplığındaki 4 Temmuz 1906 tarihli mektup). Cilt II (1930), sayfa 65'te O. Mann'ın, Prusya Devlet Bilimler Akademisine 1906 ve 1907'deki inceleme gezisi üzerine verdiği sonuç raporunda Guranice ve Zazaca arasındaki benzerliği anlatırken "kimlikte sınırlama" kavramıyla abartmasına karşı düşüncemi belirtmişim. Gramatik eskiz

lerde, özellikle sözcükler ve fiil çizelgelerinde her iki dil arasındaki yoğun ortak-

lığı ortaya çıkardıktan sonra, aradaki açık farklılıkları da anımsatmak istiyorum.

Nominada farklı fonemler:

Zazaca:

(Siverek'ten... Diğer yörelerden alınan sözcükler ayrıca not edilmiştir.)

Kor. *wāstā*
vizér
hōrdi
gūnî
Bq. *gūmî*
vāʃshān
arışh
tōrzén
tîâ
gidî
zi, zî
Kn. *vâlgo*

Kandulî (Guranice)

usâ
hîzî
wirdâ
wînî
gup
âwîrîâ
âsâû
târâshîâ
çîâ
wîçklâ
çî, çî
gilâ, gilâ

Şimdiki zaman köklerinde sapmalar:

(Kök takıları ve şimdiki zaman örneklerini köşeli parantez içine aldım. Kdl. Vt.'nin sayfa sayıları ise yuvarlak parantez içindedir.)

ân-
yâ[nn]
kaşu[n]-
vind[änn]-
bân[n]-
gân[n]-
birn[änn]-
bâ[nn]-
watân-
wâr-z[ann]-
dirn[änn]-
rôsh[änn]-
kân[n]-
gâîr[änn]-
vâ[n]-
nâ[n]-

[m]âr (179)
[m]â- (177)
[mä]kâf- (180)
[mä]md.r- (182)
[mä]jir- (183)
[mä]îr- (220)
[mo]ur- (184)
[mo]û- (185)
[mä]tau- (189)
hur-[mä]îz (190)
[mä]dârr- (198)
[mo]urâsh- (206)
[mä]kâr- (207)
[mä].îl,- (219)
[m]âç- (221)
[mä]niya- (225)

Her iki dil de fiil çekimi sisteminde açık bir şekilde birbirlerinden ayrılmaktadırlar ve hem zaman sözcüğünün kuruluşunda (özellikle, kuruluş biçimi güçlü sapma gösteren şimdiki zamanda), hem de şimdiki zamanın kullanım amacının ardından bu ayırım (en azından Siverek ve Kosa Zazacasında) görülmektedir. Zazaca'da sürekli kullanımda bir örnek yoktur. Guranice'de bu anlamda *m(ā)* - kullanılmaktadır.(Farsça'daki *mī* - le karşılaştır.) Öte yandan Zazaca'da şimdiki zamanı gösteren kök eki *-ān(n)* Guranice'de bilinmemektedir. Zazaca'daki iki fiil takısı *-dō, -ō* ve *vā* Guranice'de yoktur.

Fiil çekimi ve en önemli fiil köklerindeki farklılığın yanında Zazaca ve Guranice arasındaki diğer farklılıklar önemsiz kalmaktadır.

Zazaca'nın, fiil çekiminde de kendini gösteren, ve yalıtıma dek uzanan cinsellik ayrımı ile göze çarpan özelliği de, Zazaca'yı Guranice'den ayırır. Çünkü bu dilde (Guranice'de, çn.) cinsellik ayrımı ortadan kalkmakta, yokolmaktadır.

Guranice'ye oranla, Zazaca'da pek seyrek olarak değişmez (determinativ) sonek kullanılmaktadır.

Guranice'deki zengin ilişki sözcükleri grubuyla Zazaca yarışamaz. (Bu karşılaştırmadan sonra Farsça'dan hareket ederek Guranice'yi anlamının, Zazaca'ya oranla daha kolay olduğu anlaşılabilir.)

Zazaca ve Ossetçe

Zazaca'nın, Guranice ile karşılaştırılınca, bazı ölçüler içinde daha kuzeyde bir dil

olan Ossetçe'ye daha yakın bir İranî dil olduğu anlaşılmaktadır.

P. Lerch, Zazaca ve Ossetçe arasındaki ilişkileri çoktan görmüştü.61

Zazaca ile Ossetçe arasında gözlenen uzaklık, konumuz dışında kaldığından, burada üzerinde ayrıca durulmayacaktır.

Tanıyıp öğrenmeye başladığımız Guranice ve Zazaca gibi kuzeybatı İran dilleri, Ossetçe ile karşılaştırıldıklarında, bu dilin sözcük, biçim ve gelişme yeteneğinin yanında, bir ifade zayıflığı içinde oldukları görülür.

Zazaca ile Ossetçe (Tagauri lehçesi) arasındaki benzerliklerden birkaçı aşağıda gösterilmiştir:

<u>Zazaca:</u>	<u>Ossetçe:</u>
Kasan. <i>zer</i> , Kor. <i>Zār</i>	<i>zōrdō</i>
Bucak. <i>baqrān</i>	<i>bælon</i>
Kasan, Siverek,	
Kosa. <i>dōrg</i>	<i>dary</i>

Peter Lerch, Kasan Zazacasındaki *ārsauwen*'a "ben gönderiyorum" Ossetçe *ōrwitin*' i işaret ediyor (Sjögren'in Tagauri lehçesindeki *apbētyu* biçimi böyle okunmaktadır.)62, 63 Jos. Markwart, Kasan Zazacasındaki *aunen*' a "ben bakıyorum" karşı haklı olarak Ossetçe'deki *unin*' i gösteriyor.64

Siverek Z. *kāyân*'ın "ben düşünüyorum" Ossetçe karşılığı *xauin*' dir.

Kor Z. *hū(w)ēnā*'nın "o (kadın) gülüyor" Ossetçe karşılığı *xudin*' dir.

Siverek Z. *zânân* "ben biliyorum", Ossetçe'deki *zonin* ile karşılaştırılmalıdır.

Tümce kurma (Zazaca'daki şimdiki zaman kökü --*änn-* dışında) ve anlam bakımından şunlar bir arada ele alınır: Siverek Z. *virâzännân*'in 'ben yapıyorum' morfemlerini şöyle ayırırız: *vi+râz+änn+ân*. Ossetçe *arazin'* i de şöyle: *a+râz+in*. Zazaca'daki *virasht, rasht* "doğru" sıfatıyla uyum içindedir. Bu ilişki şu örnekte de görülebilir: Kosta'nın Aewsati (Avcılar Tanrısı) üzerine olan şiirinin 77. saurda, Siverek Z. *bîbê râshî* "onlar düzelmişlerdi", "onlar gelmişlerdi" anlamını alır. *Arast un* Ossetçe "yola koyulmak" anlamında geçmiştir.

dardcæst læppu arast

aynæği bilmæ

"Uzaklara bakan delikanlı kayalıkların kıyısına doğru yola koyuldu."

Zazaca ve Paraçice

Yazdığı **Parachi and Ormuri** (1929) kitabını O. L. Z. 1931 nr. 8, sayfa 737-739'da incelerken, G. Morgenstierne'ye katkı olarak, Paraçice'de Kürtçe'nin, Zazaca'nın, Farsça ve Doğu Farsça'nın özelliklerinin bir araya geldiklerini biraz açıklamıştım. Orada, Zazaca ve Paraçice arasındaki ilintiler daha yakından ele alınmıştı. Morgenstierne'nin işaret ettiği benzerliklerin dışındakiler, aşağıda ele alınmıştır.

Zazaca -*dô* ekinin, özellikle "gelecek" anlamındaki aoristte kullanılması, Paraçice -*tê* ekinin kullanılmasına benzemektedir.⁶⁵ Her iki dilde de ele alınan, açıkça empatik olan enklitik sözcüklerdir.

G. Morgenstierne, Paraçice üzerine şöyle

yazıyor: "Just as in the neighbouring languages *n* is often inserted after an initial nasal"⁶⁶. Verdiği dört örnek arasında *manşahur* "ünlü" bulunuyor. Siverek Zazacasında *mânshûr'* a (Arapça *maşhur* yerine) "ünlü" rastlıyoruz. Zazaca'daki *n*-uzatılması, Siverek Zazacası'nın gramericinin de gösterdiği gibi bir nasal'in düşmesinden ileri gelmektedir.

Siverek Zazaca'sında vurgusuz birinci hecenin düşmesi, Morgenstierne'nin gösterdiği gibi Paraçice'deki kısaltılmış biçimlerin benzerini verir.

Kor Zazaca'sındaki eşitleme partikeli *sâ* (ve Siverek Zazaca'sında *sâni*), Paraçice'de *sat* şeklindedir, ki ben bunun Morgenstierne'nin yaptığı gibi (sayfa 286) Arapça'dan geldiğini kabul etmek istemiyorum. Bak, Kor Zazacası sözlüğü, *sâ*

Benzeri nominalardan aşağıdakileri gösteriyorum:

Kor Zazacasındaki *kâr* "taş", Paraçice'deki *gir* ile eş anlamlıdır. Bu sözcüğü Morgenstierne haksız olarak (sayfa 254'te) Ormuri lehçesindeki *giri* "dağ" ile eş tutmaktadır. Kor Zazacası sözlüğünde, sözcükleri üçe ayırmıştım:

- Zazaca *kâr, kârâ*, Farsça *xora* ve akrabaları;
- Kurmanci *girik*, Guranca lehçesi Bajalani'de *gir* "dağ ve tepe" ve bu grup içinde olarak Ormurice *giri* "dağ";
- Kurmanci *kâwir* ve diğerleri, ve Farsça *kamar* "taş".

Kasan Zazacasındaki *qoât* 67, Paraçice *kôti* ün 68 bir benzeridir.

Kosa Zazacasındaki *raû* ve Bucak Zazacasındaki *rdy* "hızlı, çabuk", Paraçice'deki *rau* ve *rew'* e benzemektedir. (Morgenstierne, sayfa 285'te Farsça imperativ *raw* yanlış anlamda kullanılmıştır.

Kor Zazacasında *zâr*, Kasan Zazacasında *zer* 'i "yürek" Paraçice'deki *zôr* 69 ile karşılaştırm.

Paraçice'nin, Kürtçe'nin bir karşıtı olan, ama Farsça'dan da ayrılan bir özelliği, *ferîmân* 'daki "çok" -*m*- ekidir.70 Farsça'daki karşılığı, *fârâwân* 'daki -*w*- ekidir.

Zazaca'nın (ve Kürtçe'nin) Omuri ile ilintisi

G. Morgenstierne A. O. Bölüm I'de şöyle yazıyordu: "It is interesting to note that Orm. *hanvalk* "egg" shows the same enlargement of the stem as Kurd. *helka* etc., Awr. *hêlâ*. The nasalization is due to a common tendency in Orm."71. Aynı yazarın *Parachi and Ormuri* adlı eseri, sayfa 316 ile karşılaştır... Orada bu sorun, Ormurice'nin Kürtçe kökenli olabileceğine değinildikten sonra, Ormurice ile Kürtçe arasındaki "the only point of special resemblance" olarak gösterilmektedir.

Bu görüşe karşı olarak ben, O. L. Z. 1931, nr 8, sayfa 743a'da Ormurice ile Kürtçe arasındaki diğer ilişkileri gösterdim. Ve şimdi onları kısmen Zazaca, kısmen de Kürmanci'ye yakın olan örneklerle genişletiyorum.

a) Ormurice *baya* "değer"72, Farsça'daki

behâ ile, özellikle Zazaca'nın bir sesli özelliğini paylaşmaktadır. Belirli sayıdaki örneklerde, ara fonem *y* 'nin Farsça ara fonem *h* yerine geçmesi, bunu göstermektedir. Daha fazla bilgi için bu bölümün sonuna bakılabilir.

Siverek Zazacasındaki *tâvlânn*, Ormurice'deki *dim-*, *dum-* 73 ve ayrıca Ormurice'de *nimiştâ* "yazılmış" biçimleri böyledir.74

Kor Zazacasındaki *shâvlânn*, Kasan Zazacasındaki *ârşauw/en* 'ı "yollamak" Ormurice'deki *şıçav* "göndermek" 75 ile karşılaştırmız.

Ormurice *mrik* "köle", Kor Zazacasındaki *mirieve* "gündelikçi tarım işçisi" ile benzerlik içindedir.

b) Ormurice *bruş-vek* "parıldamak"76, Kürtçe *bruske* "yıldırım", *bruska* "şimşek çakmak" sözcükleri ile ilinti içindedir.77,78

Ormurice *jagra* "kavgâ" 79, Kürmanci *jarranikh* 'iye 80 yakın durmaktadır.

Zazaca ve Paştoca

Zazaca ve Paraçice arasındaki ilişkilerin yoğunluğu yanında, Zazaca ve Paştoca arasındaki benzerliklerin az ve önemli olmadıkları görülmektedir.

İki dilde de, dışarıdan gelen *n-* 'nin itilmesine karşı olan eğilimden yukarıda sözedilmişti.

Zazaca ve Paştoca'daki ender görülen ve yaygınlığı daha az olan, işaret edilmeye

değer İranî sözcükler şunlardır:

<u>Zazaca:</u>	<u>Paştoca: (G. Morgenstierne)</u>
Kor. <i>âspâr</i> , Ko. <i>espâr</i>	<i>spôr</i>
Çç. <i>êângil</i>	<i>cangal</i>
Kor. <i>mirîyâwâ</i>	<i>mrayai</i>
Sw. <i>murđ</i>	<i>môr</i>
Sw. <i>vâsh</i>	<i>wâşşâ</i>
Sw. <i>vazd</i>	<i>wâzda</i>
Çç. <i>visâr</i> , Ko. <i>wasârî</i>	<i>psarlai</i>

-Devam edecek-

(*) 1909 yılında K. P. F.'nin bir planında.

(**) Bütün araştırmaların gösterdiği gibi, bu tümcede aşırı ileri gidilmektedir. Kimi du rumlarda her iki dilin ortak mülkiyetine ilişkin köken sorununun irdelenmesi güç ya da olanak dışıdır. Zazaca'daki Arapça sözcüklerin durumu ise Kürtçe ve Türkçe ile benzer ölçüdedir.

(***) Bu sav bu denli kesin bir şekilde iddia edilmemelidir. Sayı sözcüklerinin bir bölümü de düşünülmelidir.

(****) Zazaca'da da, birkaç tane *kh* sesi ile söylenen sözcük vardır. Bak. Siverek, Bucak ve Kor ağızları sözlüğü.

KAYNAKLAR:

- 40) Peter Lerch. y.a.g.e. cilt I, sayfa XXII.
- 41) Sitzungsberichte der Kais. Akad. d. Wiessenschaften in Wien, Phil. hist. Kl. cilt 48, sayfa 345. Wien 1864.
- 42) Ferdinand Justi. K. G. 1880. sayfa XXV.
- 43) Allgemene Enzyklopedie, Leipzig 1887. bölüm 2, kısım 40, sayfa 338.
- 44) Wilhelm Geiger - Albert Socin. y. a. g. e. sayfa 250.
- 45) Enzyklopedia Britannica, 1911. Cilt XV, sayfa 950, "Kurdistan" maddesi.
- 46) Journal of the Royal Asiatic Society, London.
- 47) Karl Hadank. y.a.g.e. sayfa 56.
- 48) Peter Lerch. y.a.g.e. cilt I, sayfa XV.
- 49) Bulletin de la Classe hist. phil. de l'Acad. Imp. des Sciences de St.-Petersburg, t.XIV. 1857, sp. 83.
- 50) Albert von Le Coq. y.a.g.e. cilt II, sayfa 1.
- 51) Albert von Le Coq. y.a.g.e. cilt II, sayfa 45.
- 52) Albert von Le Coq. y.a.g.e. cilt II, sayfa 63-65 ve 66.
- 53) Peter Lerch. y.a.g.e. cilt II, sayfa 203.

- 54) Karl Hadank. y.a.g.e. cilt II, sayfa 70.
 55) Orientalistische Literaturzeitung. Leipzig, 1931. nr 8, sp 744.
 56) Sitzungsberichte der Kais. Akad. der Wissenschaften in Wien. Phil. hist. Kl. cilt 45. Wien 1864.
 57) Karl Hadank. y.a.g.e. cilt I, sayfa 195 ve cilt II, sayfa 19.
 58) Karl Hadank. y.a.g.e. cilt II, sayfa 17-19.
 59) Journal of the Royal Asiatic Society. London 1921. sayfa 60.
 60) Karl Hadank. y.a.g.e. cilt II, sayfa 122.
 61) Peter Lerch. y.a.g.e. bölüm I, sayfa XXI. Ayrıca ikinci bölümdeki sözlük.
 62) Vs. Miller. Wb. I. 1926, sayfa 195.
 63) Peter Lerch. y.a.g.e. cilt II, sayfa 193b.
 64) Jos. Markwart. Festgabe Jos. Szinnyi zum 70. Geburtstag. Berlin 1927, sayfa 74.
 65) Georg Morgenstierne. Parachi and Ormuri, Oslo 1929, sayfa 76-78.
 66) Georg Morgenstierne. y.a.g.e. sayfa 40.
 67) Peter Lerch. y.a.g.e. cilt II, sayfa 196b.
 68) Georg Morgenstierne. y.a.g.e. sayfa 268b.
 69) Georg Morgenstierne. y.a.g.e. sayfa 203.
 70) Georg Morgenstierne. y.a.g.e. sayfa 252b.
 71) Acta Orientalia (Lugduni Batavorum). 1923, sayfa 265.
 72) Georg Morgenstierne. y.a.g.e. sayfa 390.
 73) Georg Morgenstierne. y.a.g.e. sayfa 392b.
 74) Georg Morgenstierne. y.a.g.e. sayfa 402.
 75) Georg Morgenstierne. y.a.g.e. sayfa 409.
 76) Georg Morgenstierne. y.a.g.e. sayfa 389b.
 77) E. B. Soane. Grammar of the Kurmanji or Kurdish Language. London 1913, sayfa 205.
 78) M. Auguste Jaba - M. Ferdinand Justi. Dictionnaire Kurde-Français. St. Petersburg 1879, sayfa 46.
 79) Georg Morgenstierne. y.a.g.e. sayfa 397.
 80) E. B. Soane. y.a.g.e. sayfa 205.

VİRİARDIŞ

Amorê AYRE'yê roz bı roz qediyenê. E kı kemayinêda sîma esta, sîma senê mara bıwazê. Zew amor 10 sek / 2,5 DM'yo. Amorê kı ma destdı estê, nêyê: 5, 6, 9, 11, 12, 13, 14.

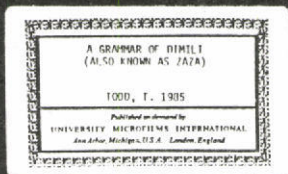
HATIRLATMA

AYRE'nin geçmiş sayıları günden güne tükeniyor. Eksik olan sayılarınızı bizden isteyebilirsiniz. Bir sayısı 10 sek / 2,5 DM'dir. Elimizde mevcudu olan sayılar şunlardır: 5, 6, 9, 11, 12, 13, 14.

REMIND

Odd back-issues of the AYRE available. If you want any of them they are available at the price of 10 Swedish crowns per issue. The following issues are currently available: 5, 6, 9, 11, 12, 13, 14.

A GRAMMAR OF DIMILI

TERRY LYNN
TODD

Terry Lynn Todd, is an American linguist who has chosen to study and specialise in the Dimilish language. Since 1983 he has been living amongst a Dimilish speaking community to promote his work and findings.

In the years 1983-1985 his work has taken the form of a Ph.D thesis of xv+275 pages, in which he focuses his attention on the morphology, and the phonology of the Dimilish as well as the structure of its vocabulary. A particular chapter of 7 pages has been devoted to the current verbs in Dimilish. Certain texts of 35 pages have been translated into English. A glossary of 45 pages from Dimilish to English has been appended to his thesis.

In this issue we present the introduction of this work.

The editorial office

Dimili is an Iranian language, part of the Indo-Iranian subgroup of Indo-European. It is spoken in central eastern Turkey by perhaps as many as one million people. The Turks and Kirmanji Kurdish speakers around them call the language Zaza which has pejorative connotations (Mann-Hadank, 1932:1). The most important analysis of the language is based of field-work done in the first few years of this century by Otto Mann whose notes were edited and published posthumously by Karl Hadank (Mann-Hadank, 1932).

Prior to Hadank, Peter Lerch (1857:49-87) had published some forty pages of Dimili texts along with some Kirmanji texts but no grammar was attempted and his translations are not believed to be accurate. A few years later Friedrich Müller attempted an analysis of Dimili based on Lerch's texts but achieved little more than a comparison of some Dimili words with cognates, mostly in New Persian. In 1862 W. Strecker and O. Blau published

less than 100 words reportedly from the vicinity of Quziljan in the mountainous Dersim area of central eastern Turkey. Blau concluded that it was a dialect very similar to the one which Lerch had recorded. Albert von Le Coq (1903) published two volumes of texts from the "Cermuk/Kosa" area near Siverek, Turkey. Volumes which unfortunately were not available for the present research. Again no grammatical sketch was attempted.

Mann's fieldwork and Hadank's careful analysis of Mann's notes have long been recognized as extremely valuable and scholarly works. Of particular significance are the historical, cultural, and folkloristic contributions, the detailed comparisons of vocabulary with other Iranian and non-Iranian languages and the treatment of syntax which far surpassed that of most grammars of that era. Their work was also remarkable for the careful separation of various dialects of Dimili: the greatest description was of the dialect spoken in Siverek accompanied by 35 pages of texts, individual sentences and their translations. But a contrastive sketch of the dialect of Kor was included as well as 10 pages of vocabulary of the Bijaq dialect, 25 pages of analysis and vocabulary of the Chabakhchur (Bingöl) dialect and 16 pages of analysis, vocabulary and texts of the Kighi dialect.

To the credit of Mann and Hadank, the present research confirms that their work is remarkably trustworthy and insightful. Their research attests virtually all of the forms found in the present corpus plus a few which do not occur in the present corpus. Their interpretation of those

forms is occasionally inadequate but that is primarily due to the linguistic time period in which the description was done.

Their research was done early in the development of modern linguistics and since that time linguistic research in the Dimili speaking area has not been encouraged. Our experience with grammars written in that era has made us cautious about taking them as accurate and definitive. Wherever possible modern linguists have sought to do new fieldwork to substantiate the older grammars, to extend our understanding of the languages described and to describe them in terms that reflect more recent insights into linguistics in general.

For Dimili that effort has been hindered by the fact that their area has been under martial law almost continuously since the 1920's and serious linguistic research has not been permitted (MacKenzie, 1960:xvii). Windfuhr (1976) completed from Mann-Hadank the more important details that can be drawn from that work and sketched a "Mini-Grammar of Zaza" that consists of a brief historical survey of the scholarship and a sixteen page structuralist abstract. The mini-grammar unfortunately remains unpublished but it was graciously made available for this research.

Mann concluded (Mann-Hadank, 1932:19) that Dimili is not a Kurdish dialect and Hadank concluded (1932:4) that the name Dimili is most likely a metathesis "Daylemi", i.e. the language reflects that of the Daylamites who came from an area called Daylam on the south coast of the Caspian and who were often distinguished

from the Kurds in medieval references. Dimili speakers today consider themselves to be Kurds and resent scholarly conclusions which indicate that their language is not Kurdish. Speakers of Dimili are Kurds psychologically, socially, culturally, economically, and politically. It is quite possible, especially since the term Kurd has always been ill-defined (MacKenzie, 1961b:69), that speakers of Dimili should be identified as Kurds today.

The language, however, is distinct from Kurdish dialects. MacKenzie (1961b) attempted to define Kurdish by citing elements that were common to all Kurdish dialects that distinguished them from other Iranian dialects. Referring to the fact that historic /-sm/ and /-xm/ have become

/-v/ or /-w/ in Kurdish and the retention of /.-/ in the stem of the verb 'go', he says, "In short, apart from this /.-/ and the treatment of /-sm/ and /-xm/, I can find no feature which is both common to all the dialects of Kurdish and unmatched outside them." (1961b:72) Those features are not shared by Dimili. Tedesco (1921:199) based on Lerch's texts classified Dimili as a central dialect. Kurdish he classified as north-western (1921:198). See also Windfuhr's comments (Azami and Windfuhr, 1972:13) and distribution maps (Azami and Windfuhr, 1972:198-990 regarding the development of /*fr-/ into /hr-/ and the present indicative based on the old present participle in /-and/ which Dimili shares with other dialects.

(.....)

SEBENO

H. ÖZDEMİR

Tırkkî'ra çarnayox: Soşen Bra

*Pelg biye zerk endi payizo
Çimunê tora oseno tu mura has nêkena
Dina qe pîrenê hu vurnena
Zere ayede mire sebena*

Wars, Koyé Muzir

ASTARE

Zu xortê sera 68'i
METİN
GÜNGÖRMÜŞ*

Cemal SÜREYA

Tırkki'ra çamayoxi: **Hese,**
Soşen Bra

"Nameê Metin Güngörmüş'i ura raver zaf kesi qe pe nêheşiyayi. Her nesilde, her des serede reye, belka hazari xortê maê çêri heni bê-xevere qırbane sone.

"Xortê ma zerê çemide, zerê dengizide ji dilapawa bênameyiye. Raya serbestiyede qırbene, işkencede can dane, hepıxanede poyene, xerivende kışine... Ji wılıkunê wusariye torge ve xılorigera corde sanene ci, kene war, rısnene, qeremnera, eve hukm nia qırkene... Pêro bênameyiye, bêwayêriye. Rew sone, rew kışine. Rew virra sone. Rawa xeleşıyanede haleta ma hepıxano, rawa serbesteyide haleta ma merdene.

"Nika ewru Dr. Şivan'ê Nazimiya, Sait Elçi'yê Sewrege kam naskeno? Hüseyin Cavahir'ê Mazgêrdi, Cafer Topçu'yê Ezırgani, Hıdır Arslan'ê Xozati çond tenu virde mende? Dêzê Necmettin Büyükkaya kam anora ho vir? Haleta hewlena şınata Yılmaz Güney'ıyo çer kuya? Heykelê Sêx Said'o Piranız, yê

Seyd Rıza'yo Dersimiz, Alişerê Qoçgiri, İbrahim Talu'yê Vartoyi, Lawikê Seyit Qaji kuye? Kemanê Silê Suri, kounê Çepaxçur'ıra martinê destê Yodo'yi kuyo? Hona hazari, des hazari, se hazari sevkani este, binê astrê tarixde vinibiayiye. Pêro bê nameyiye, bê wayêriye.

"Ya çel u çuk, pil u qız, cını u camerd eve hazaru, eve se hazaru, eve dewu, eve kou, eve suku wetera dariyeve, kışiye, bar kerdo, axme çaxme biye, vinibiayiye, binê astrê şıayde, bine astrê tarixê şıayide vindbiayiye... Bênameyiye"

PİYA

Qezenta Cumhuriyet'de u maqale ka Alev Er, xortunê sera 68'i sere nuştvi, xeylê nameê xortu ardrave mi vir, wertê ninade riyê Metin Güngörmüş'i ki verê çimunê mîde aseno. Rıyo bari, rıyo rindek, çıxaş ke tij nêdiya, roz diyo. Çeren riyê eyra osena, ji kemera girane hurinda hodero.

Werte imbazunê hode eve kem qeseykerdenera, eve jede dismısbıyanera zonino; hama gegane ki çimunê tae imbazude (Gökhan Harmandal) eve yaraniya hora, eve kuratunê hora nasbene. İtade mırê sevkanene ke ey kerda aera jede şexsiyetê eyi alaqa keno. Sene mordemodê? Ala prototipê kamiyo?

Metin Güngörmüş, Aydın Çubukçu'ra tipa xorto ke hepıste en jede mendo, uyo: 14 ser u 9 asm u nim. 12 Awdar'de 8 ser, dewre 12 Eylül'ide 7 ser nezaretde mendo.

18 serunê deyra tipa omrê deyra sera haştayi (%80) hepıside vêdero. Wertê xortunê sera 68'i namê deyi heni jede araze nêbeno. Vane ke, 7 serura tipa nêbervo. Noz ez ve deyra çondre rastê zumin bime? Noz dı reyevi, hirê reyevi? Wertê made tene ki mordemeni esta (çı ke Gonca'de zewejaybi).

Roportajo ke qezenta Söz'de Nâyire Özkan teyi kerdvi, nia vano: "Dewro ke ez Tunceli'yede lisede talevevine, hal u hêkato ke ez u waxt wertedevine, cırm u sıtamo ke mi eve çimunê ho di, izrav u sıtamo ke ez cirê bine sayid, propa-

gandawa ke verva komunizmeni kerdene, ni pêro saxsiyetê mîde bi faktorê pili, ez fiştunera rawa sosyalizmi, ez rawa sosyalizmira sewq kerdune.

Hirê çor seri Partiya Gurenaxunê Tırkiya'de (TİP) gureo. Ginove po ke, na partiye eve rawa haştiyeni xeleşiyayis nêana. U waxt Hüseyin İnan'i naskeno. Kuno Ordıyê Xeleşiyayisê Xelqê Tırkiya (THKO). Wertê grupê gerilaunê koude cayê ho ceno. Cengê Nurhak'ira hirê çor rozi tipa kunorave dest. Hepısrara ke vejino, na ra ki kunove hareketê Xeleşiyayena Xelqi (HK), Partiya Komunista İhtilalê Tırkiya (TDKP). Çor ponc asmira avê hepısrara hona vejiyayvi, ceza diyina 7 seru hona qedenayvi.

U qeseykerdena hode vono, hareketê sera 1971'i riwalê sistenra ber bi, axme bi. 12 Eylül'ra tipa ki herg kes derdê ganê ho guret, herg kes teyna xeleşiyena ho waste.

Metin Güngörmüş, sera 1951'i suka Dersim'ede, koe Jele'de amo dina. Piyê ho malimo, pêro pa 7 wa u brayiye. Ponc serude wendis u nustis mıso. Mektevê ho, hata cengê politika rınd şıyo. Waxto ke Xarpêt'de Akademiya Muhendişeni u Mimarena Dewlete'de wendo, sınıfa şeşinede cıra vejiyo, biriyora.

Metin ke 19 serude Mamak'de eve ceza idami hepıskerdo, kıtavê Çerņışevski "Se Bıkero?" u waxtude (1970) wendo. Xeylê tesirê na kıtavde mendo, cıra haskerdo. Na

kıtav eve vatena mı rawa Metin'de noqtawa aveşyanere roşt ceno, rawa Metin keno araze. Reye ma zuzaqedê rastê zumin bime. Na meselede mirê fikrê ho kerdî vira: "Na kıtav, qalıvo ke "Devrimci" kene sare ho, roboteniya ke kuna cı, ey rıznenê. Hewlena na kıtav mıra coka honde pıla, gırsa. Mıra çoki ve çoki ni vake.

Mı na kıtav ardrave ho vir. Na kıtavde seni qalıvi bi? Mı vira şıye. Mı na kıtavê Çernişevski "Se Bıkero?" oncina wend. Raontena (çelişki) wertê nesilu eve metodê siyaşeni yenara zon. Mı wast ke, tespıt bıkerine, bimuşine, mavenê na kıtav u Metin'de çı gıre esto... Hem ki mı wast ke, qezenta Söz'de u çı vano, eyi ki fam bıkeri. Çıyo ke ez şıno ser, nao: A kıtavde eve fikro pil, serbesteni sero, xeleşiyayena bêpeniye sero xerivena grane esta... E ke na fıkrêde namê Metin'i werteê xortunê sera 68'de wenderime, u waxt beno araze ke, Metin serbestiya pıla bêpeniye waze -

no. Tavi na himede tene ki firê cengê ihtilaleni esto.

...

Wertê vostenê cematê pilenede, vostoxti pêro çımê Metin'ide zu çemê dergi asene, wertê ninade, çımunê hode Metin, ho zu dilapawa bënamiye vineno, Metin hım dilapa zerê çemiyo hım ki ver u peyê çemiyo, lesa çemiyo.

Wertê na çeme vostenede, çemê maratonena pıla dergede Deniz Gezmiş 100 metrede cıng dano.

Doxu Perinçek cıngdayena berzde bêemsalo.

Mahir Çayan roketmenodê pilo. Sinan hewara perenora.

Deniz Gezmiş laqamê nave ımbazunê hora. Laqama Metin'i ki "ZAZA"viya. ...

...

(*) Na nuşte ma pêseroka 2000'e Doxru, ser 1988, amor 16'ra vırnave Dimiki.

PİYA

BİGİ

BIWAN

BIROŞ

DİL - SÖZCÜK İLİŞKİSİ VE KÜÇÜK BİR KARŞILAŞTIRMA¹

Ebubekir PAMUKCU

Dil, birbirleriyle çok yakın ilişkiler içinde bulunan, birbirleriyle bütünleşerek yeni sentezlere ulaşan, oldukça geniş boyutlu bir dizgedir. Bu dizgeyi çözümlmek, çok yönlü bir araştırmayı gerektirir. Bir dili konuşan insanların toplumsal yapısı ya da tek başına bir dilin iç yapısı, bir dili açıklamak için yeterli değildir. Hele hele bir dili oluşturan öğelerin ayrı ayrı, örneğin tek başına fonemlerin, ya da morfeim ya da herhangi bir birimin ele alınmasıyla bir dili açıklayabilmek ise tamamen olanaksızdır... Yazımızda söylenenlerin yerli yerine oturtulabilmesi için bu gerçeğin öncelikle bilinmesinde yarar vardır.

Bir dilin kimliğinin saptanmasında baş vurulacak kaynaklardan en önemlisi kuşkusuz o dilin sözcüklüğüdür. "En önemlisi" dedim, çünkü bilindiği gibi sözcüklüğü tek başına belirleyici bir öğe olmaktan uzaktır. Ama yine de sözcüklüğünün irdelenmesiyle dilin bugünü ve dünüyle ilgili çok önemli ipuçları elde edilebilir. Ve buradan hareketle, sözcük konusu dili konuşan topluluğun geçirdiği tarihsel aşamalar, başka toplumlarla olan ilişkileri ve çeşitli dönemlerdeki ekonomik, politik ve kültürel

etkinliği büyük ölçüde aydınlatılabilir.

Ama böylesine geniş boyutlu bir araştırma bir kişinin, birkaç kişinin, hatta çok yönlü güçlü desteklerden yoksun bir komisyonun altından kalkabileceği bir çalışma değildir. Bu bakımdan bu önemli araştırmayı geleceğin kolektif çalışma ortamına bırakmak daha akıllıca bir iş olur kamsındayım.

Ama kuşksuz bu düşünce, genel çizgileriyle de olsa, dildeki sözcüklüğünden sözcüklerimiz için bir engel de değildir. Çünkü başta da belirttiğim gibi "tam" olmasa bile her çalışma bizi daha ileri bir çalışmaya götürerek "tam" doğru bir adım daha yaklaştırır.

Bir dilin sözcüklüğü üç tür sözcükten oluşur:

- 1- Yansıma sözcükler;
- 2- Ödünç sözcükler;
- 3- Temel sözcükler.

1- Yansıma sözcükler:

Her ne kadar yansıma kuramı dilin

doğuşunu açıklayabilmek konusunda yetersizse de, dildeki bir takım sözcüklerin yansımalarından doğdukları da bizim kabuledebileceğimiz bir gerçektir. Eylemlerin niteliğinin bir yansıması görünümünde olan bir takım eylem adları, ya da bir takım hayvanların seslerinin yansıması görünümündeki bir takım hayvan adları bu tür adlardan sayılmaktadırlar. Yansıma sözcüklere her dilde bolca rastlanır. Ve doğası gereği bu sözcükler ufak tefek değişikliklerle bütün dillerde vardılar.

Bu yönüyle yansıma sözcükler bir evrensellik özelliği gösterirler. Bir takım seslerin, iş ve oluşların taklidine dayanan bu sözcükleri herhangi bir dil ailesine ya da dile maalemtmek mümkün değildir. Bu bakımdan, dillerin birbirleriyle ilişkileri ve bir dilin dünya dilleri arasındaki yerinin saptanmasına ilişkin çalışmalarda bu tür sözcükler pek büyük bir önem taşımazlar.

2- Ödünç sözcükler:

Tarihin her döneminde insanlar sürekli etkileşim içinde olagelmışlerdir. Bu, dinsel yönlü bir etkileşimdir, toplumsal yönlü, kültürel yönlü bir alışveriştir, vs.

Bu etkileşim kimi dönemlerde dostluk ilişkileri içinde gelişen bir kültür alışverişi şeklinde belirirken, kimi dönemlerde de zora dayalı bir dayatma şeklinde ortaya çıkar. Ama şu ya da bu şekilde sürekli bir etkileşim olayı vardır toplumlar arasında. Bu etkileşim olayı her yönüyle toplumların davranış biçimlerinde, dillerinde ve kültürlerinde önemli değişikliklerin gelişmesine yolaçar.

Belirli bir yazı dilinden yoksun oluşu

nedeniyle her bakımdan çarçur edilip pıncavraya çevrilen Dımlıce'de bu değişim süreçlerini izleyebilmek olası değildir. Tarih boyunca Dımlıce'yle aynı olumsuz koşulları paylaşan Kürtçe için de durum aynıdır. Ama çoğumuzun yakından tanıdığı Türkçe'de ise bunu daha iyi gözlemleyebiliyoruz. İslamlık öncesi Türkçesi, İslamlık dönemi Osmanlı Türkçesi, Tanzimat dönemi Türkçesi, Cumhuriyet dönemi Türkçesi ve bugünkü Türkçe'ye baktığımızda dildeki değişiklikleri çok açık bir şekilde görebilmekteyiz. Ve bu değişikliklerin ardındaki gerçeğe yöneldiğimizde de Türkler ve Türklerin diğer toplumlarla olan ilişkileriyle ilgili çok önemli tarihsel olgularla karşılaşmaktayız.

Bu bakımdan, bir dilde bulunan ödünç sözcüklerin o dile girişi koşullarının araştırılmasıyla o dili konuşanların tarih içinde hangi topluluklarla ne tür ilişkiler içinde buldukları konusunda önemli ipuçları elde edilebilir. Ve bu yolla, o dili konuşan topluluğun tarihsel maddi gerçeklerinin aydınlığa çıkarılması konusunda önemli adımlar atılabilir.

3- Temel sözcükler:

Sözcüklerin kimi, aynı dil grubu içinde bulunan dillerin tümünde ufak tefek değişikliklerle bulunurlar. Bir dilin asıl sözcük varlığını oluşturan bu sözcükler, dilbilim çalışmalarında temel ya da miras sözcükler diye adlandırılırlar... Temel sözcükler bir bakıma bir dil grubunun ortak sözcükleridirler. Söz konusu dillerin, tarihin derinliklerinden devraldıkları bir miras durumundadırlar. Bu özelliklerinden ötürü de bu sözcükler belirli hiçbir dilin malı değildirler. Onları bu ortaklıkları içinde değerlendirmek gerekir.

Zaten günümüzde dilbilimcilerce yapılan de budur. Bu sözcüklerden yola çıkılarak bir dilin başka dillerle olan akrabalık derecesi saptanmaya çalışılır. Gerçi temel sözcükler tek başlarına diller arasındaki akrabalığın ölçütü olamazlar ama yine de temel sözcüklerden hareketle önemli saptamalar yapılabilir.

Temel sözcükler, insanlığın öncelikle kullanma gereksinimi duyduğu sözcüklerdir. Peki, bu sözcükler hangileri olabilirler?.. Örneğin, insanın kendi vücuduna ilişkin sözcükler ilk anda akla gelebilirler. Çok uzaklara gitmeyen akrabalık adları, insanı doğrudan ilgilendiren önemli doğa olayları, temel sayılar vs. ile ilgili sözcükler insanın ilk kullandığı sözcükler olamazlar mı?

Temel sözcüklerin, dilbilim çalışmalarında çok önemli bir yere sahibolmalarının nedenlerinden biri de onların son derece katı ve değişmez bir özelliğe sahibolmalarıdır. Bilindiği gibi bir bütün olarak dil, toplumla birlikte sürekli bir değişim içindedir. Onun da toplum gibi bir canlılık özelliği vardır yani. Ama dilin genelinden ayrı olarak temel sözcükler bu değişme yasalarına karşı koymakta, değişmez özelliklerini koruyabilmektedirler... Bir dil grubu içindeki temel sözcükler bin yıllık bir zaman süresi içinde ancak %19 oranında bir değişikliğe uğramaktadırlar. Yani bu sözcüklerin %81'i bin yıllık bir süre içinde değişmezliklerini koruyabilmektedirler, ki, bu, dilbilimi açısından çok önemli bir saptamadır. Ve işte bu özelliklerinden ötürü temel sözcükler bir dilin gerçek kimliğinin saptanmasında, başka dillerle akrabalık derecesinin aydınlatılmasında önemli bir rol oynarlar.

Ve küçük bir karşılaştırma

Yazımızın bu bölümünde bazı temel sözcükleri esas alarak altı dilden (Dımlıce, Kürtçe, Farsça, İsveççe, Norveççe, Dansça) bir liste sunuyorum. Ama bu listeyle öyle büyük bir iddia peşinde olmadığımızı da hemen belirtmeliyim. Yani böylece dört dörtlük bir bilimsel çalışmayı gerçekleştirdiğimiz gibi bir iddiamız yok. Yalnız, yukarıda sözcük-dil ilişkisine, ve bu arada da temel sözcüklerin dilbilimsel çalışmalardaki önemine değinmişken, konuyu bir de kendi dil çalışmalarımızda uygulamak istedik, hepsi bu kadar.

Listemizde altı dil var: Bunlardan üçü Avrupa'nın kuzeyinde konuşulan üç kardeş dil, İsveççe, Norveççe, Dansça; diğer üçü de Ortadoğu'da konuşulan üç kardeş dil, Dımlıce, Kürtçe, Farsça.

Kuşkusuz okuyucu da bizim gibi aşağıdaki listeyi incelerken kendince bir takım sonuçlara varacak. Biz bu konuda bir yorumda bulunarak okuyucunun düşüncelerine müdahale etmek istemiyoruz. Ancak bu arada bu dillerle ilgili bazı hususları da okuyucuya anımsatmakta da bir sakınca görmüyoruz. Okuyucunun, sözcükleri karşılaştırırken, sözcükler arasındaki yakınlık ve uzaklıklara ilişkin yorumlara varırken bu tarihsel faktörleri de gözönünde bulundurmasında yarar var diye düşünüyoruz.

- İsveççe, Norveççe, Dansça, Avrupa'nın kuzeyinde konuşulan üç ayrı dildir. Bunlardan üçünün, ya da içlerinden ikisinin aynı dil olduğu, ya da birinin bir ötekinin dialekti olduğunu bugüne dek iddia eden olmadı. Böylesine bir iddiaya ihtimal gö-

züyle bakmak bile insana gülünç geliyor.

- Farsça bir dildir; buna hiç kimsenin itirazı yok. Bir zamanlar İran'da bazıları Kürtçe'nin, Farsça'nın bir dialekti olduğunu söyledilerse de bu iddia tutmadı. Nitekim şimdi artık İran dilcileri dahil tüm dilciler Kürtçe'nin kendi başına bir dil olduğu görüşünde birleşiyorlar... Ama Dımilice'nin kimliği konusu ise halen tartışılmaktadır. Kimi dilciler Dımilice'yi kendi başına bir dil olarak görürken, kimileri de Kürtçe'nin bir dialekti olarak görüyorlar.

- Danimarka, Norveç ve İsveç'in birer devlet olarak en az bin yıllık bir geçmişleri var. Yani bu şu demektir ki, bu halkların yüzyıllardan beri kendilerine özgü devlet örgütleri ve dolayısıyla da dil ve kültür alanında birbirlerinden bağımsız örgütlenmeleri var.

- Farsların öteden beri bir devletleri var: İran. Ama Dımililerle Kürtler için ken-

dilerine özgü birer devlet örgütünden söz edemiyoruz... Fakat devlet faktörü hiçbir zaman Farslarla sözkonusu kardeş halklar arasında ilişkileri koparıcı bir rol da oynamadı. Özellikle Kürtlerle ilişkileri tüm tarihsel olaylara rağmen kesintisiz olarak günümüze dek sürdü. Çünkü İran'la Kürdistan arasında hiçbir zaman devlet sınırları girmedi. İran'ın kuzey-batı sınırları 1639'dan bu yana Türk devletleriyle dir. O tarihten beri Kürdistan bölünen bir ülke durumundadır. Bu bakımdan Farsların devlet olması durumu, Farslarla Kürtler arasındaki iç içeliğe son veremedi. Ve bu iç içelik bugün de hala sürüyor... Dımililere gelince... Dımililerin ilk ilişkisi kuşkusuz Farslardır. Farslarla olan ilişkiler büyük Dımili göçüne (700-1200) dek sürer. Büyük göç, Dımililerle Farsların ilişkisinin sonu olur. Fakat bu kopuş, diğer yandan Dımililerle Kürtlerin ilişkisinin de başlangıcı olur. Bu geçen zaman süresi içinde Dımililerle Kürtlerin ilişkisi çeşitli alanlarda sürer. Aralarında akrabalık bağları tesis edilir, ve birçok alanda kader birliği ederek gittikçe birbirlerine yaklaşan iki kardeş halk durumuna gelirler.

DİMİLİCE^{2,3} KÜRTÇE⁴ FARŞÇA İSVEÇÇE NORVEÇÇE DANSÇA

adır	agir	ateş	eld	ild	ild
ameyiş	hatin	amaden	komma	komme	komme
amayış					
ameyine					
amayene					
asmi	hiv	mah	mâne	mân	mân
asme					
azmin	ezman	asman	himmel		
asmên					

aw	av	ab	vatten	vann	vand
awe					
uwe					
bermayış	girin	geryesten	grâta	grâte	grøde
bervayene					
birnayış	birrin	beriden	skâra	skjøere	skøere
birnayene					
bız	bızın	bız	get	geit	gett
bize					
bra	bra	brader	bror	bror	broder
cini	jin	zen	kvinna	kvinne	kone
ceni					
cinke					
cinye					
çıfiar	çar	çahar	fyra	fire	fire
çor					
çım	çav	çeşm	öga	øye	øje
dar	dar	derext	träd	tre	trøe
där					
des	deh	dah	tio	ti	tio
dest	dest	dest	hand	hånd	hånd
dı	du	do	tvá	to	to
dew	gund	deh	by	landsby	landsby
dewe					
dik	dik	xuroz	tupp	hane	hane
dike					
dun	duman	dud	rök	røyk	røg
duye	duxan	duxan			
	xuman				
engıst	tılı	engıst	finger	finger	finger
gıst					
bêçıke					
ga	ga	gawê ner	oxe	okse	okse
gıran	gıran	geran	tung	tung	tung
		sengin			
guni	xwin	xun	blod	blod	blod
goniye					
xort	ciwan	ciwan	ung	ung	ung
cênce		xort	beran		
xoz	beraz	xok	gris	gris	svin
			svin		
her	ker	her	âsna	asen	æsel
hirê	sê	se	tre	tre	tre

huwayış	kenin	xenediden	skratta	le	skratt
wiyayış			le		
huyayine					
her	ax	hak	jord	jord	jord
har					
wele					
hest	heşt	haşt	âtta	âtte	otte
hewt	heft	haft	şju	şju	syv
hawt					
hot					
howt					
heywan	heywan	heywan	djur	dyr	dyr
dewar			mal		
istare	stêr	istare	stjârna	stjerne	stjerne
istor	hesp	asb	hâst	hest	hest
astore					
qise kerdis	axaftın	sohbet kerden/tala		tale	tale
qese kerden					
kerge	mırışk	merx	hõna	høne	høne
keye	mal	xane	hem	hjem	hem
çeye		menzel			
çê		mesken			
		caygah			
keyna	keç	doxtar	flicka	pike	pige
çene					
kêna					
çêna					
kıstış	kuştın	kıştın	döda	drepe	døde
kıstene					drøbe
ko	çiya	koh	berg	berg	bjøerg
kere	kêw				
lazek	law	pêsar	pojke	gutt	dreng
lacek					
ling	ling	pa	fot	fot	fod
linge					
ma	dê	mader	mor	mor	mor
may	dayik		moder		moder
maye			mamma		
dayık					
đake					
dayê					
manga	çêlek	gawê madeh	ko	ku	ko
mase	masi	mahi	fisk	fisk	fisk
mose					

merdım	mırov	merdım	man	man	man
mordem					
merdıř	mırın	merden	dö	dø	dø
merdene					
mey	mi	gusfend	fâr	fâr	fâr
miye	mih				
	mêsne				
	mêsın				
mırıcık	balinde	perande	fâgel	fugl	fugl
teyr	çuk				
nan	nan	nan	bröd	brød	brød
non					
new	neh	noh	nio	ni	ni
now					
panz	pênc	panc	fem	fem	fem
panc					
ponc					
pi	bav	peder	far	far	far
piy			fader		
keko			pappa		
pir	rıspi	pir	gammal	gammel	gammel
kal	kewên				
kokım					
por	pirç	geys	hâr	hâr	hâr
	por				
ra	rê	rah	vâg	vei	vej
ray					
raye					
rı	ruy	ru	ansikte	ansikt	ansigt
riye	eni				
ronıstış	runıstın	nısten	sitta	sitte	sidde
ronıstene					
ronıřtene					
rořn	ronahi	rořn	ljus	lys	lys
roşt					
roz	roj	ruz	dag	dag	dag
roz	roj	xorřid	sol	sol	sol
tize	hetav				
san	êvar	serřeb	kväll	kveld	kveld
son		xırub			
sonde					
senık	sıvık	sebık	lätt	lett	let
	hêsan	asan			
		xcfif			

ses	şes	şes	sex	sekser	sekt
sew	şev	şeb	natt	natt	nat
sewra	beyani	sebah	morgon	morgen	morgen
sodire	sibe				
sefaq					
simituş	vexwarın	nuşiden	dricka	drikke	drikke
simitene					
siyayış	çuyin	raften	gâ	gâ	gâ
siyayış					
şiyayene					
si	kevir	seng	sten	stein	sten
kemer	ber				
	seng				
sinayış	dıldan	dost daşten	älska	elske	elske
has kerdış	dılberdan				
has kerdene					
suk	bajar	şehr	stad	by	by
	şar				
tayn	hındık	kem	liten	liten	liten
senik	bıçek	naçiz			
tari	tari	tariki	mörk	mörke	mörke
tari					
wayık	xwusk	xohar	syster	søster	søster
wayıke					
way					
waye					
werdış	xwarın	xorden	äta	ete	spise
wardış					
werdene					
wardene					
werıstış	rabun	berpaşaden	stiga upp	stige opp	gå op
weristene			gå upp		
wurzeyene					
va	ba	bad	vind	vinde	vind
vaye					
varan	baran	baran	regn	regn	regn
yaxer					
yaxır					
vorene					
vewr	berf	berf	snö	snø	snø
vore	befr				
vıllık	kulilik	gul	blomma	blomme	blomst
vılike		şekufe			
vıro	brusk	berq	åskslag	lynnedslag	lynnedslag
	ewretrike	azerxeş			

vırsık	brusk	berq	blixt	lyn	lyn
gulısk					
zaf	gelek	ziyade	mycket	meget	meget
zof	zêde				
bol	zor				
zew (eril)	yek	yek	en	en	en
yew			ett		
jew (eril)					
zu (dişil)					
ju (dişil)					

1) Bu yazı AYRE'nin 2. ve 3. sayılarında "Dil ve Sözcükler" ve "Temel Sözcüklerle İlgili Küçük Bir Araştırma" adlarıyla yayımlandı. Mevcutları tükenmiş olduğundan, derginin söz-konusu sayılarını alamayan okuyucularımız için, yazıları yeniden gözden geçirerek burada yayımlamayı uygun gördük.

2) Listedeki Dımlıce sözcüklerin çokluğu ilk anda okuyucunun dikkatini çekebilir. Bu çokluk, Dımlıcelilerin bir yazı dilinden yoksun oluşlarından kaynaklanıyor. Yazı dilinden yoksun oluş, dilde birçok ağız'ın oluşması sonucunu getirmiş. Dilimizin morfolojisine yönelik çalışmaların yetersiz olduğu günümüzde, **şimdilik** "doğru" olan morfemi bulmaya çalışma yerine, bir sözcüğü tüm ağızlardaki biçimleriyle listemize almayı uygun gördük.

3) Dımlıce'de [s] ve [ş] karışıklığı oldukça yaygındır. Öyle ki, bir sözcükteki [s] fonemi hemen birkaç kilometre ötedeki bir köyde [ş] olarak karşınıza çıkabiliyor. Örneğin, *sıma* - *şıma* , *so* - *şo* , *sew* - *şew* gibi... Ama biz listeye yalnız *s* 'li alternatifi aldık. Ama bu seçim, bizim *s* 'li alternatifleri doğru bulduğumuz anlamına gelmiyor tabii. Bize göre **bu aşamada** ikisi de doğrudur. Bu bakımdan okuyucu *s* 'li tüm sözcüklerin aynı zamanda *ş* 'li de olabileceğini bilmelidir.

4) Kürtçe sözcüklerde, Kuzey Kürdistan'da konuşulan Kurmanci dialektini esas aldık.

Foto: Soşen Bra

Welatra , domoné ma

ZIWANOXANĒ

XERĪBANDI

DIMILKĪ

YABANCI DİLCİLERDE DIMİLİCE
FOREIGN LINGUIST ON DIMILISH

PETER LERCH

2.

2.

Keife tûc scîcî'n'u?

— Keife me haûlu.

Nameî aşireta te tînau?

— Nameî aşireta mā Sivân.

Tênde dêwi aşireta şûma ésti?

— Hyéris u tchér dêwi aşireta má'i.

Nameî dêwani aşireta şûma tînau?

— Fatrakóm, Hopsór, Teník, Rézuân, Zimág, Hoersíg, Hemék, Bîlîke, Melcân, Mark, Aldún, Gewél, Kasán, Hóena, Sáma, Emerâ, Sékera, Heilân, Báziân, Mâla - Ibrahimân, Âvelân, Mîstân, Sávere, Ábasa, Wîshein, Haspég, Seratyóri, Akerági, Létân, Gáhâr, Góemân, Kávare, Tálék.

Sîpyerdîsi dêwe Aldûni qânu?

— Âli Beg sîpyerdîsu daúe Aldûni éstu.

Sîpyerdîsu daúe Gewél qânu?

— Mistefâ Alîa sîpyerdîsu.

Nameî dêwa tûc tînau?

— Kasán dêwa me éstu.

Tênde báni daúe Kasán ésti?

— Šěšti bāni Kasān ęsti.

Bāγte tu ęstu?

— Ęstu bāγte me.

Bāγte tu sęne dāri?

— Dāre tųyera ęstu, sayēr ęstu, mišmišyēr ęstu, ɣaɣıř, he-nariyēr, rez ęsti.

Tęnde wadei yau bāni ęsti?

— Męrdúm ęstu węri kei ęhēr ęsti, pānđ ęsti, męrdúm ęstu yau bān ęstu, wadę tınu.

Šųma šuėn'i zozān?

— Mā šuėn'i zozān.

Šųma qām wāγte šuėn'i zozān?

— Āšme Temúzide mā šuėn'i zozān.

Šųma zozānde karatadıride rōšėn'i?

— Mā karatadıride rōšėn'i, bāni ęsti mā bānide rōšėn'i.

Šųma qām wāγte yėn'i wār?

— Mā āšmai pa'izi vėryėn'i yėn'i wār.

Tu zāf kauγę dī?

— Me zāf kauγę dī. Baŭki męra, kauγę'i Nėribi u Hyėni me dī. ez šia kauγę'i Nėribi u Hyėni, kauγę'i Elmėd bęgi u Sivāni ez tęde bía; kauγę'i Sivāni u Avdŭla bęgi me dī, ez tęde bía; kauγę'i Karbegāni u Sivāni me dī, ez tęde bía, kauγę'i Wešni u Sivāni me dī, ez tęde bía. Aŭ'e kauγę'i aširānu. Ez kauγę ęnetersėn'a.

Ti ęšėn'i vāđi kauγę'i Sivāni u Avdŭla bęgi.

— Ez rōđeia. ęšėn'a vāđa. zerėi me kaŭna wazėn'a.

3.

Āli aγā lāđi Kelhāni mirei nahef Karbegāni. Namef daŭ'ai Āli aγāf Narbγęš. Āli aγā ęhēr daŭ'ān dā pyėrŭ, hiris u ęhēr kisti. Taŭđi Āli aγāf ti ębe, tęwi dęsti Āli aγāf ęnegeraŭt. Āli aγāf keiye ęoe bār kerd, šę Syėratŭre. Hiris u šęš rōđi venęrt Syėratŭrede. Hiris u ęhēr dęwi Karbegāni, hiris u ęhēr dęwi

Sivāni amei pyesēr, mēsore kerd, aḡālerāni Sivāni, Qasīm aḡā
 Karbegāni. Hasān aḡā Wešini amei pyesēr vā ke: mā šyēri kei
 Ali aḡāi biāri dau. Qasīm aḡā vā ke: mā Ali aḡāi behapeini, mā
 šau'e vōnga eskere xōe di, eskēri dau'an wa pyēru bēru pyesēr,
 mā šau'e šyēri Ali aḡāi tēhēr hēme laḡāna mā biksi. Hasān aḡāi
 Wešini vā ke: riḡnd bēn'u, mā šyēri Ali aḡāi biāri biksi. Aḡāle-
 rāni Sivāni vā ke: mā qarış nebēn'i. Qasīm aḡāi vā ke: šmāri
 lazim ū. Aḡāleri Sivāni ḡi giriai ši kei xōe. Qasīm aḡā, Hasān
 aḡā ēn'ie wīrdi ši, kei Ali aḡāi ārd dau'e, tēhēr hēme laḡāna
 hērdi, kērdi wadei Mehmēdi Hendāni. Qasīm aḡāi šau'e habere
 eršau'ūte dauwāna vā ke: šīma tē venērti? mā šyēri Ali aḡāi biksi.
 Dēwi pyēru amei pyesēr, šau'e werišti, tēhēr sei eskēr viḡiai, amei
 Qasīm aḡā hēt. Qasīm aḡā werišt be aspār, kaūta eskēri ver,
 amei Feite, Feitera seite geraūt, bi pānd seite ši Ali aḡāi hēt.
 Qasīm aḡā ši Ali aḡāi hēte rōništ vā ke: aḡā, ez amā tūera riḡ
 amenēt kēn'a. Ali aḡā vā ke: aḡā, me mehēpine, ez tēkāne xōe
 nēdāna. Qasīm aḡāi vā ke: mēterse, ez tūera xa'ime nēkēn'a. Ali
 aḡā vā ke: te xa'ini, ez tēkāni xōe nēdāna tūe. Qasīm aḡāi suēnd
 wēnd. Ali aḡāi tēki xōe tēhēr hēme laḡāna xōe ārye kērdi, dai Qasīm
 aḡāira. Qasīm aḡāi geraūt. Ahmēd lāḡi Ali aḡāi vā ke: hālō, tēkāni
 mā mēbere, te xa'ini, baūki me sērede āqil tīnu, rōḡei ramazānyu,
 baūni, xālō, te tēkāni mā bēn'i, peinide te xa'in veḡi, ez tūe ki-
 sēn'a. Qasīm aḡā vā ke Ahmēdira: wāreza, mēterse. Ahmēdi vā
 ke: hālō xandērai me bidē. ez zāna, te xa'ini, bye bahitēde tī mā
 kišēn'i. Hālī xandērai Ahmēdi nēdai ḡe. Hāl se tēbēr. eskēri
 xōra vā: mēvindi, tēki Ali aḡāi tēhēr hēme laḡān me geraūt, ez
 amā tēbēr, mēvindi, ber bişikni, šyēri zēre, Ali aḡāi tēhēr hēme
 laḡān biksi; hēm'a des u hešti mērdūmī yaribi yēne hēte ēsti,
 yēnera ve mēki. Eskēri Qasīm aḡāi ber šekit. Qasīm aḡāi kaūta
 ver, veḡng dā vā ke Ahmēdira: wāreza, ez ameīya, tī ku sēra
 šyēri, ez sērei tūe ūn'a gelānke wēn'a. Ahmēdi veḡng dā vā ke:
 Alāh izme me bidū, ez tūe vēri eiḡōc kišēn'a. Hāl ši ke Ahmēdi
 biksū. Ahmed auḡā dēsi wēdi, yau šībāke ha dēse wēdide, dēsti
 xōc berd zereī šībāke. yau xandēri zereī šībākede di geraūte vēra.
 dai hālī bīne tīḡi rāstīru. Ifāl kaut. Ahmēdi xandēri hālira vēte.
 Ahmēdi Eisān kišt, Hasāni. Kalūn kišt. Kāhuc ḡuā Ahmēdi pei

tınyıru, gó'eni bıe Ahmédı tımi. Ahméd hyērs be, haut tēni pei áya xandıeri kıştı. Ahméd kışya. Hırye hēme berá'i Ahmédı baúke ye kıştı. Des u heışt tēni mērdúmi ıarıbı kıştı. Eskér aıaira se. hērgu kes şı kei ıóe. Denazai Áli aıai, tehér hēme lađána, des u heışt mērdúmi ıarıbána pyēru mēndı wádede. Sobá Mēl'ai Resá veng da vā ke mēl'a Qasımı Dēsmúndıra: bieri denazai Áli aıai aılána des u heışt tēni mērdúmi ıarıbána hētia bieri bēri wedari. Mēl'a Qasım werışt Dēsmúndıra, Meméd aıá werışt Feitera, Ramedán aıai werışt Merzyelera, şı, lēşi Áli aıai lađána des u heışt mērdúmi ıarıbána geraúti árdı bērdı wederti.

4.

Kauyé Nērib u Siváni.

Vēri dıan yau lağeku Nēribı şē Sivánı, Hōrsıge dızdeie, bāni Mēl'a Ahmédı Qafán akérd. púrtı Mēl'a Ahmédı Qafán geraút bér'u. Láđı Mēl'a Ahmédı Huseını dı ēn'oe dızd, tepışt vā ke dızdera: te qāndarai. Dızdi vā ke: ez Nēribraya. Láđı Mēl'a Ahmédı vā ke: te Nēribde, qām Nēribdei. Dızdi vā ke: ez Dēştei Hēnzıra. Láđı Mēl'a Ahmédı vā ke: te qām mēhladi. Dızdi vā ke: ez mēhlai Şeinānda. Láđı Mēl'a Ahmédı vā ke: te qaú'i āmei mále me bēn'i. Dızdi vā ke: ez Nēribıda āmeia mále tue, dızdei bıkéra, berá túe ez dıñ. lakımke ez hā bēn'a, zōr bēn'a. Láđı Mēl'a Ahmédı wıđá sérei dızdi terá kerd, habér'e ersau'úte Nērib Xaléf aıairı vā ke: wē Nyēni úebé, tue tēde kauyé kerdıni, tu Hyēniđı pyēru kıştı árdı emāni ser. Xaléf aıai habér'e ersau'úte Avdúl'ah aıai Kelán vā ke: me Nēribde kauyé kerd, lakımke wéxtı ıóede hadré be, túe mērdúmi me kışt, bızani ke: ez vist mērdúmi túe yau mērdúmi ıóe véra kişēn'a. Avdúl'ah aıai habér'e ersau'úte Xaléf aıairı vā ke: wáxte ıóede hadré be, ez meıste eskéri ıóe gén'a, yén'a aú kai Şél'e ver, tızi wığara eskéri ıóe bığı, bye Đait ver, mā kauyé bıkı, návaúke te sérei me wén'i,

návauke ez sérei tuc wén'a. Xaléf ayái habér ersau'ute Av-
 dúl'ah ayáiri vā ke: eskéri me hadraú, ėnkaí ez ameía Deístede
 tízi wárze eskéri xoé bigí, bye aúkaí Šél'e ver, mā kauyé biki.
 Ēn'oe kauyé Tirkán nu, ėn'oe kauyé asiránu, tí bye xoeri vyén'e.
 Avdúl'ah ayái habér ersau'ute dauán vā ke: tau mevindi, meiste
 aúkaí Šél'e vérde kauyé mau, Nerbidánu. Dauán habér ersau'ute
 Avdúl'ah ayáiri vā ke: mévinde, tikás máli Neríbi éstu bide mā,
 mā peínai dauáni Neríbi vešnén'i. Avdúl'ah ayái habér ersau'ute
 dauáni vā ke: métersi, séri mjri, māl šimári. Dauán vā ke: mā
 ėmsoe úevindén'i, mā vardén'i, mā suén'i aúkaí Šél'e ver, kauyé
 kén'i, mévinde, tízi bye. Sebáh Avdúl'ah ayá weríst be espár,
 eskéri xoé top kerd, vā ke eskéri xoera: oýil, móvindi, mā šyéri
 kauyé, métersi. Nerbídi táni, kauyé asiránu, sére mjri, māl šj-
 mári.

Dúmilbázi dai púroc, Avdúl'ah ayá kaut eskéri ver. šē aúkaí
 Šél'e ver, eskéri Xaléf ayái námaú, ers kerd, vā ke eskéri xoera:
 sére mjri, māl šimári, dau'án véšni. Eskére Avdúl'ah ayái šē
 déwi Xaléf ayái, geraúti šes déwi, véšnai. aýeraí, ameí keíye,
 Avdúl'ah ayá dā māl eskéri xoé.

Yau ášine mend. Xaléf ayái habére ersau'ute Avdúl'ah ayáiri
 vā ke: tuc ėhende eskéri me kišt, tuc šes dau'e me vešnai, tá'alan
 kérđi, wáxte xoede hadré be, ez ėn'a gelánke yén'a, qandaúke
 déwi tuc me dī ez vešnén'a, tá'alan kén'a héta yau šéwe, toa-
 dúli neverdána, hémine sére birmén'a. Avdúl'ah ayái habér er-
 sau'ute Xaléf ayáiri vā ke: dai xoede rehát vjude, ėke ėn'a ge-
 lánke ez amcia túera yāu kergā kóere neverdānu. Xaléf ayái
 habér ersau'ute Avdúl'ah ayáiri vā ke: te bye xoeri, vién'e. Av-
 dúl'ah ayá weríst be espár, dúmilbázi dā púroc, eskéri xoé ané
 pyesér. Avdúl'ah ayá vā ke eskéri xoera: toadúli mā ha suén'i
 kauyé, métersi, ėn'a gelánke tówi móverđi, hémine biksi, sére
 mjri māl šimári. Eskéri vā ke Avdúl'ah ayáira: péki, eféndim.
 Aláh đáni tuc say bedú, hetáke peínai mā némeru, túeri tí tjuu.
 Avdúl'ah ayái vā ke: áferem oýil.

Avdúl'ah ayái dúmilbázi dai púroc, eskéri xoé ers kerd, šē
 diári Mál'ekani, auná ke eskéri Xaléf ayái tábure bestá. Avdúl'ah
 ayái eskéri xoé ers kerd vā ke: séri mjri māl šimári, métersi,

şyêri bîkîşi hêmine. Êskêri Avdûl'ah açaî şê êskêri Xalêf açaî wêta amê bî Taúridye, kauçé kerd, êskêri Xalêf açaî remá, êskêri Adûl'ah açaî peîra kaut. bâna dêwi pyêru tá'alan kêrdi, suaneî Nêrbidân pyêru kişti, pêsi çine pyêru ard.

Mend vîst rûd, Xalêf açaî şê kaut kei Qótwezan, Haidêr açaîra va: ez kaúta bêhti túe, Avdûl'ah açaî Kêlân êskêri me pyêru kişt, dêwi me pyêru veşnaî. tá'alan kêrdi. Haidêr açaî vâ ke Xalêf açaîra: te méra vâni şê, ez neşyên'a Sivânqande kauçé bikêra, Sivânçi peînaî mâ hêmine kişên'î. Xalêf açaî vâ ke: ez kaúta bêhti túe, bye me bêre kei Avdûl'ah açaî, mâ pya wêşi ke. çikáske keifî túe wazên'u ez mâl dâna túe. Haidêr açaî werîşt be espâr, kaut Xalêf açaî ver, amêî şî Sivân, kaúti kei Avdûl'ah açaî. Haidêr açaî hírye gelânke şê launá Avdûl'ah açaî lîngeru vâ ke: te açaî ên'a gelânke bîdî rîdâî me Xalêf açaî. Avdûl'ah açaî vâ ke Xaidêr açaîra: êk'e te nâmeîni me Xalêf açaîra çau zirôt véra nedâni, ez ka peînaî dauâni Nêrîbî veşna, hêmine tá'alan ka, çimke te amêî me Xalêf açaî kerd baxşi túe. Haidêr açaî launá Avdûl'a açaî séreru şê Xalêf açaî ard, launá Avdûl'ah açaî lîngeru, Avdûl'ah açaî launá Xalêf açaî dêstru, pya be wêşi, çalaî dai pyêra. Xaidêr açaî werîşt, çatîr waişt Avdûl'ah açaîra, Xalêf açaî geraút, şî keîye. Térek nâ.

-Dewamê ci esto-

PÎYA

AL

OKU

SAT

AP UŞE VANO KE

HESE

Ap Uşe vano ke,
serê na dinade
ne qesê ma pere keno,
ne zurê ma.

Ne tizê ma pere keno,
ne fisa ma.

Ne weşiya ma,
ne nêweşiya ma,
ne merdena ma,
ne qırkerdena ma pere kena.

Sar welatê hodero,
dismen welatê madero,

Ma ke namê ho ard ra,
ma ke qalê welatê ho kerd,
top u tufang desinde ma verddero.

Dosti ke perskene,
koti ke nona ho vezeno,
ozadero.

Sar welatê mare biyo wayêr,
ma bêwayêrime.
Dismenu ma serre desti saneve pê,
ma bê dost u bê hevalime.

Loqme fekê madero,
Heştiri çımunê maderê,
Derd u kederê na dina
gırze biye zerê madere,
Royê ma verê fekê madero.

Xevera ma sarira çina,
xevera sari mara çina,

ne kulê Haqi
ma serre çever keno ra,
ne ki Haq ve ho.

Se kena, xevera ma mara çina!

Faydê tu mirê çino,
Faydê mı torê çino.

Se kena, faydê ma marê çino!

DAYÊ, WINISE TORÊ NEHEQEY BIYA

Arêdayox: **Zerweş SERHAD**

Ca: **Palo**

Vatox: **D.D.'ra CIMHA**

Wext: **1988**

Wextêdi ju may ew jew lajê cı beno. Piyê lajeki mireno, lajek seykur maneno...

Lajek beno gird. Rojê marda xoya kewno qısey, pa qısey keno.

"Dayê, ez biya gird. To porê xo mı sero kiyerdo sıpe, qandê çiçi? Rast vaz, to qe bê pêrdê mı merdeyê kiyarêbı?"

May vana:

"Oxıl, qe pers mekı... Mı fieta nıka qe riyê merdi nêdi."

Lajek vano:

"Nê nê!.. Dayê, tıdo ila mirê vajê!"

Day vana:

"Jew Eli, jew Weli, çıhar teney zi veri, jew zi Remzan u Şahban'o, ew dimaki zi piyê to... Yanê qe pers mekı oxıl; mara to no dinyadı riyê merdi qe nêdi."

Lajek vano:

"Eruık!... Dayê, winise torê neheqeyêda boool gird biya Tı xorê hema merde bıki."

KINCE TAXIM

Arêdayox: **USXAN**

Vatox: **H. Mengeç**

Ca: **Dersim**

Wext: **1986**

Wusvu'ra hirê cenc sonê Estambol. Hirê- çor asmi gureyenê. Tenê halê xo ke beno rınd, vanê, "Bêrê, endi ma sime welat." Sonê, kunê mexaza, ayni cakêt, ayni pantoli, ayni isqarpini, ayni sewqa cenê, kenê pay, vejine ke bêrê dewe.

E ke yenê kunê verê dewe, qefelinê. Sonê, binê ju darede misenê ro. Vanê, "Bêrê, lingunê xo tê hortekeme!"

Lingunê xo kenê tê horte. Xeylê oresine ra.

Ju vano:

"Bêrê, wa her kes lingunê xo naskero, ma raurjime."

Xeylê qefelinê. Kes bese nêkeno ligunê xo naskero. Pêro siê re zumin. Bezar benê, hurenda xode nisenê ru.

Mordemê uzara vêreno ra. Niyadano ke hirê cencu lingunê xo sero nane hure.

Mordeme yeno leye, vano:

"Çiko, çivao?"

Ni vanê?

"Hal mezel nia nia..."

Mordemek vano?

"Ju raurzo, mirê azade terne biaro!"

Ju urzeno ra, cirê azade terne ano, dano mordemek. Mordemek eve aza terne dano ve lingunê ninaro. Ni eve u sızı xilbenê sero xo, lingê xo ki birine ra.

Ni vanê:

"Bra bra, haq tura rajivo!.. Tu nêvîyenê, belka ma tika geste merdene!"

Cencu yenê dewe, mordemek ki raya xora sono.

DEFTERÊ ZULİMİ NEMEZET CAVERDO*

Ahmet TELLÎ

Tırkki'ra çamayox: **Soşen Bra**

weşiya made defterê zulımı nêmezet caverdo
ne awo ke ma vijêridi pêro piya arazo
ne ki awo ke ewru yeno ma ser
roz ve roz zu tarix beno kem
merdene bena jê gule
hona ke rozra sodir nêbiyo
kam se vano wa vazo
Muzır Bava tarixê ho ho vira nêkeno
ma ke hona domon nêvime
Muzır Bava sewdalivı
çenekunê aşîrêrê
hazaru zu xençêria sevqanira
şenê hora uwe dave ci simitene
nıka ki eyrê vanê sanıke, verênêra
endi zu çatrayêderime
ma xelet u xetê ho qedenayi
ma qelvê ho pukura kerdi neweyi
xatırve tu roza mawa pelge ceqere
xatırve tu keder
nıka waxtê cengê mawo
seveta qulo ke cıra haskeme.

(*) Ma na kılam, kıtavo Ahmet Telli "Dovüşen Anlatsın"ra vırnara Dımilki. Kıtavde, zulımo ke eskerê Tırki 1938'de Dersimzurê kerdo, yenêra zu.

CENG

USXAN

Ceng esto, cengê çeru
Ma xeylê ceng da
Kışayme, kıştme, merdme
Dıdsimende da pêro
Kowura, rastura verva dısmen vınetme
Ceng namê mawo, qayısê miyanê mawo
Verra nıka ma ceng kerdo
Sure verdara hard ser
Meyitê ma rawa xeleşiyede
Rawa nande, awede
Ma da pêro eve çeren camêrden
Sarê xo çot nêkerdo
Ma cuanıkure, domonure çek nêonte
Sarê gul u vılıku cıra nêkerdo
Saddam'o...
Werd u simitena xo pêro heramo
Bombê qaji est bêkesunê Kurdistan'i ser
Gona domonu gurete
Gona cınêku vira muade dewrusu domonu
Camêrdenra dur, çerênra dur
Mısayme ma zulımı serura nıka
Mısnenera dısmen, sere nivo serenavo
Cinêkurê, mal u gawurê benê çer
Ters verdanê xo, pêşmergunê Kurdistan'ira
Sarê dısmeni henceme eve vayrozê Kawa
Henke reyna mecero gona dewrusunê ma
Zerê bandê cinêkune bêkesi
Axurede mal u gayi
Dilapa gona xo kesirê nêverdame
Rozê yena, ceme!..

JU HASKERDENE KE

USXAN

Mirçika haskerdoxe nista leye gulera
Wasto ke gulera vazo derdê xo
Teliyê gulera tersa
Tever nêda zerey xo
Haskerdene zerede biya kîle
Rengê mirçike biyo ve çeqer
Gule zana derdê mirçike
Vato xo raverde
Verva vaye haskerdene
Jê şêli rıznena dar u beru
Ça tolra zerey xo wena
Mira vaze derdê xo
Mirçika haskerdoxe
Kerdo tever zerey xo
Sarê koyra esqê vengê bîlîl biya
E ke bîlîl esqê veng biya
Pera koyura, duzura
Deraman perskerdo vîlıkura, darura
Wasto ke jê bîlîl bîwano
Gule ke veng do, mirçika heskerdoxe
Kota wayîstî hale mirçikerê
Vato ez ju gulene, teliyê mî esto
Bîlîl waneno zerede esqê xo esto
Tî ju mirçika zewna çî wazena
Ez gulena na ki teli
Hona zof esq bena vengê bîlîli
Bê gosdayene çî wazena.

HİRÊ MORDEM

ASTARE

Hirê mordem hêgade guriyene
Serê koyê Muzır'de tij veciye
Guriyay, gurayıs nêqedino
Posewe ame, hewr bı şa

Hirê mordem qaluçan guret hermê xo ser
Raya Qırxleru're amay dewe
Wertê dewede germa dıng buxdena

Mordeme ju va ke:
Ya haq, tu esta
Omrê made wencena ju rojê verdiyera

Mordeme u bin:
Dı seriyê ke ambarê genım tal nemınd
Ni asmi şiliye lavazu ser rındi vore
Sukır, sukır

Mordeme hirêyın:
Germıke cı germa haaaaa!..
Helal hazır, ya xızır!

Germe zıfırine anuxra pota
Hirêmina koçıkuna, verê çeberde
Sere lénede nist ru
Hın wenê, hın wenê ke
Tı vanê ke becikonê xo lesnenê.

XALIKA MI

ASTARE

Zu xalıka mı esta
Ez key ke şêri dewe
Sewa mı bervenena
Qırıxleru'de kele ho bınena

Venga pıra dana, venga rayber dana
Ez na Qırıxleru'ra
Na Aspore Dar'ra wazen ke
Haq mırodê to bıkeru
Tı ke rozê bêrê na bextê ma

Zu xalıka mı esta
Hotay, heştay seri esta
Ez ke dewa made son lewe aye
Nêzanena ke sewa mı sekero
Cay erzena serê adire
Non pozena
Toraq u rone miyê ana verê mı
Vana ke:
"Bore lazê mı, more
Pizê ho mırdke!"

Zu xalıka mı esta dewede
Ez ke son lewe aye, kelezir bena
Ez gosunê ho dan aye
Wazen ke pêro a mirê qeseykero
Tırkki nêzanena, zonê mara vana

Ez ke herg seri son dewe
Ravêr son çê xalıka ho.

MIRDO, MIRDO!..

ASTARE

Perozo... Tij wertalixê dewe kerda wusk; hande ke germa. Ma domonê qij u pil, pêro piya şime verê mektev. Domonê qickek verê mektevde, serê rayde çember ramitene. Ma ki peyi sulonde tope kaykerdene.

Mı şeker, lacê Apê Dursin'i Hese çêra veciya teber. Lewe herugera ama hete ma... Hese lete rutbi. Prênê xo vete, tumonê kilm teyna ser este.

Ma hewesê topede her çi xo virkerd. Domonê pil xo xode xo guynane.

"Lao, tope niya meerze! Şeke, tere mı purode, buance!"

Tabi ki i sukede wananê, Sukede Tirkora ta çi muse.

Ez ju dafa zaf qefeliyo. Wertê araqde, toseniyera zerê mı tavaneke qeleşiyora. Mı tope caverdê. Xorê şiya verê mektev, binê şiyê. Mı şeker, hete Tekmezuge'de pê pırdê hau Wusivê Donduku cêra yeno. Here bar kerda, çıweya ki dano pıro, hemi ki herseno hora biren: "Çoooooh!..." E ke ama nejdîyê ma, çimê xo amay Hese ser. Hese binê tija çeçerinede zorna beli beno. Kılmo, qıckeno, xona ponc seriyo. Ju serê xo, ju ki pizê xo beli beno.

Wusivê Donduku lewe Hese'de vınert. Şeker ke pizê Hese tere meske, tere balone veciyo teber.

"Nê, Hesenê mı, zerê tu ça hande biyo bız?"

Hese xo ver şeker. Şermiya, nêşki ke çi vazo.

Wencena Wusivê Donduku:

"Ne, lacê mı, tu yoxsama zafî germ werde?"

Hese serê xo dard ra, wuya, va:

"Hiya apo, maa mı germa bınayîye pote. Mı hade ke şikiyo, xorê werde."

Wusivê Donduku verê çimonê xora hurdi hurdi wuya, destê xoyo çep serê zerê Hese de ardî na het, berdî u het, va ke:

"Mirdo, mirdo!"

ŞÊX SAÏD U SEYD RIZA'YRÊ

Zerweş SERHAD

KEYNA Şêx Said u Seyd Rıza
Bawo ver şî, ezo werza
Embaz, qandê welati tewrba
Heyfê baw u kali bigira

PİY Oxil verina ganê xo da
Ver şî, kewti tewrdê şehida
PÛYA vijêno, vano ma piya
Xebera verênandê ma biya

KEYNA Ezo şîna, marê çari
A kışta yenê tay espari
Qay şînê keydê mixtari
Çıza qandê kancoy brari

PİY Ezo şîna, marê cıtı
Oxil yenêse, bê mî hetı
Ez cıtıra şîna cıtı
Mı dı mı kışta, va teqı-tuqı

KEYNA Piyê mî, tî şo, mayê yenê
Qet nay xo vira nêkenê
Ze kî ma bostani kenênê
Heyfdê verênara, wîni yenê

PİY Oxîl hadrê, verêna dîma
Werzê xortê Dîmîliya fîna
Mayê şîtê xo fielal nêkenê
Xorti heyfê şehida nêgirê

KEYNA Piyê şehid şînê, mayê yenê
Heyfê verêna wu Şêx Said'i gênê
Dersim'ra Seyd Rîza'ya perskenê
Ma guniya mîlet peydi wazenê!..

AZMÎN QILAYA

M. ÇERMUG

"Ereb", merselandê madî zew motifêno. No motif ya zaf zalumo, yan zi zaf axmaxo. Lavrê ê merselê kî "Ereb"i sero vazyenê, ê merselandî kîsta mûleta Erebana zew niyetêdo xîrab çûniyo. Yanê ma çûmdî pêro xelqî brayê pêyê, ew herg mîlet miyandî merdumê axmaxî zi estê, baqîli zi, merdumê hewlî zi estê, zalimî zi..."

Wextdê seferberligidî zew Dîmîli wu zew Ereb'îya cepedî benê embazê pê. Kotî sînêse piya sînê... Rozê wertedê cengidî, zew gülleyê yeno wertedê Ereb u Dîmîli'dî güneno ero. Dîmîli a sîat şîk beno ser u remeno. Ereb'îrê zi vano "Bîrem!... Bîrem, bew azmîn qîlaya!.." Ereb çiyê fahm nêkeno. Erdra gülli gêno wu kêfa him vano "Yella yella!.." him zi gülli xo destdî tîlo keno wu pa kay keno... Dîmîli zi durîra temaşey cî keno. Ew fîna seni kî Ereb vano "Yalla yalla!..", zu fînd gülle teqeno wu a sîat Ereb beno lete letey u vengê cî bîryeno.

XIMXIM

Arêdayox: **CİHAT-KAR**
Vatox: **SIDO**
Cayê vatîşi: **Diyarbakır**
Wext: **1980**

Xımxımê tori vana
Her herê tori vana
Tı nêbi ez nêvana
Ercêna coka vana

Wılay dayê nêgêna
Bılay bawo nêgêna
Delalekê xu gêna
Gêna wu hezn nêgêna

Kuçey ma serasêri
Cordı yên xort kemêri
Cêrdı yên axalêri
Kown tê miyo pey xıncêri

Ez Xımxım desta bêri
Bêr dêki qatê sêri
Wırdı dana xebêri
Xebêr ya pêr şekêri

Zerencê Koy Bêdlis'i
Bewranê Deştê Fis'i
Mılçıkê Anqeris'i
Waştê lacêki pisi

Xımxımê tori vana
Her herê tori vana
Tı nêbi ez nêvana
Ercêna coka vana.

INTRODUCTION

=====

In the first issue of PIYA, previously known as AYRE, we have attempted to use tentatively such an alphabet and style that attracted the attention of the readers and provoked interesting discussions. In order to maintain the flare of this interest, we have devoted a special corner in our journal so as to allow our readers to participate in this intellectual enterprise with a view to at a comprehensive alphabet in form and sound.

To uncover to our readers the details of the problems that we are confronting and our objectives, we perceive it informative to classify the following:

THE PROBLEMS RELATED TO REGULATIONS OF STYLE

It is worth mentioning that we have no intricate problems in this respect; but this by no means implies that we have removed all the obstacles that we are facing. The situation can be in two points:

1- The question of morphology:

The fact that Dimilish has not taken a written form for more than a hundred

years has affected the language negatively. On one hand, this has deprived it of the natural growth and prosperity that any living language is likely to develop; and on the other hand, this has weakened it immensely to be engulfed by the other coexisting major languages. Owing to this state of affairs, it has become more and more difficult to distinguish between the organic morphemes from the ones in the Dimilish language.

2- The stylistic aspect of the problem:

AYRE has always been aware of the status quo of the Dimilish. This has been displayed in its previous numbers (Cf. n^o: 7, 8, 9, 11, 12, 13). It has been shown that the Dimilish is still under the influence of Turkish, Kurdish and European languages. This fact has created considerable opinions amongst our editorial staff. We appeal therefore to our readers to write to us putting forward their constructive commentaries and views.

THE PROBLEMS RELATED TO THE ALPHABET

By virtue of the interesting discussions that have been exchanged by the board of editors and its readers, many illuminating

consequences arise in this connection. However it ought to be borne in mind that we have achieved no consensus regarding the question of phonology. But at the same time there is no deep-seated disagreements. Our aim has prompted us to devote a special corner in PIYA with the view to stimulating more contact and approaches. The results of the meetings and the discussions that have taken place will be published later in all its details. The preliminary discussions centre on:

1- Our stylistic standpoint:

The Dimilish language has not taken a written form whatsoever. For this reason, it has been an easy victim to the other neighbouring languages; namely, Arabic, Turkish, Kurdish and Persian. The influence has not been in the area of vocabulary only, but it extends to the area of phonology also to such an extent that the borrowed phonemes sound more natural than the organic ones in Dimilish now. In the light of this state of affairs, the questions that emerge to be comprised in our agenda are the following:

- a- Shal our attention be directed only to the organic phonemes of the Dimilish?
- b- If we should adopt the above idea, what will be then the destiny of the borrowed phonemes?
- c- Or, should we maintain both of the organic phonemes as well as the borrowed ones?
- d- Shal we adopt the concept of alophon in our language. If so, what our criteria will be?

2- Our phonological standpoint:

In this connection many theories and criticism have emerged. They focus mainly on the problem of the organic and the borrowed phonemes in the Dimilish. Our board of editors finds it valuable to put forward the following perceptions to be discussed.

- The phoneme ζ in Arabic takes the form of h in our alphabet;
- The phoneme [\int] becomes $\$$ our alphabet;
- The phoneme [y] becomes \ddot{u} our alphabet;
- The phoneme [z] becomes j our alphabet .

These illustrations do by no means indicate that we have set up a rule. Our readers have still a vital and significant role to play. Any approach concerning the question of style and alphabet from our readers is warmly welcomed preferably written in Turkish or in English while taking into consideration the concise nature of our journal. We promise our readers that no opinion or point of view will be forgotten or buried in files. Everything that comes to our hands will be published. However if a reader prefers to be anonymous, we promise to respect his desire; or if he does not want his pint of view to be published for one reason or another, we promise to comply with his wish as well.

GİRİŞ

PİYA'nın ilk sayısında, AYRE ile birlikte kullanageldiğimiz alfabe ve yazım kurallarının geçici olduklarına okuyucunun dikkatini özellikle çekmiş, gerek alfabenin, gerekse yazım kurallarının tartışmaya açık olduklarını, tartışılacaklarını ve ancak gelecekte düzenlenecek geniş katılımlı bir toplantıda son şekli alacaklarını belirtmiştik... Şimdi de, bu konudaki tartışmaların tüm okuyucularımızca izlenilmesi amacıyla dergide bu özel köşeyi açmış bulunuyoruz. Amacımız, bu önemli sorunun çözümünde tüm okuyucularımızı aktif duruma getirerek, böylece gerçekleşecek kolektif bir çalışmayla, dilimizin alfabesinin ve yazım kurallarının sağlıklı bir zeminde, en doğru bir şekilde oluşmasını sağlamaktır.

Bugüne dek neyi tartıştık? Sorunlarımız nelerdir? Çözümleyemediğimiz ya da halen tartışmalı olma özelliklerini koruyan hususlar nelerdir?.. Okuyucunun, konunun içine daha rahatça girebilmesi için bunlara biraz ışık tutmak istiyoruz.

YAZIM KURALLARINA İLİŞKİN SORUNLAR:

Yazım kuralları konusunda önemli sorunlarımızın bulunduğu söylenemez. Ama bu, yazım kurallarını en sağlıklı bir şekilde yerli yerine oturtabildiğimiz anlamına da gelmiyor tabii. Zaten bu aşamada bu olası da değil.

Bu konudaki güçlüklerimiz iki nedenden

kaynaklanıyor:

1- Dilimizin morfolojisi konusu:

Yüzyıllarca yazılmamış olmak, dilimizin yapısında önemli tahrifatlara yolaçmış. Bir yandan dilin doğal gelişim yasalarına uygun olarak dilimizde çeşitli ağızlar oluşmuş, öte yandan da çevre halkların dillerinin etkisi altına girilmiş. Gerçek durum bu olunca, tamamen dilimize ait olan doğru morfemlerin tespiti son derece titiz ve uzun erimli yoğun bir çalışmayı gerektiriyor.

2- Yöntem konusu:

Biz öncelikle dilimizin kendi gerçekliğinin bilincindeyiz. Zaten PİYA ailesi olarak şu anda içinde bulunduğumuz bu çalışmalar da bu gerçeklikten ötürüdür. Fakat diğer yandan bir de etkisi altında bulunduğumuz değişik mihraklar (Türkçe, Kürtçe ve Avrupa dilleri yazım kuralları) var. Bu bakımdan yöntem konusunda kendimizle çalıştığımız zamanlar çok oluyor. Fakat morfolojiye ilişkin sorunlarımızı sağlıklı bir şekilde çözümlenemiyor durumda, yöntem konusunu, aşılamayacak bir sorun olarak görmüyoruz.

Yazım kuralları konusunda burada şimdi-lik daha fazla ayrıntılara girmeyi düşünmüyoruz. Uygulayageldiğimiz yazım kuralları, AYRE sayılarında (7, 8, 9, 11, 12, 13) tek tek yayımlandı. Okuyucularımız sözkonusu kuralları inceleyerek yanılgılarımız ve önerilerini bize yazarlarsa seviniriz.

ALFABEYE İLİŞKİN SO-

RUNLAR:

Alfabe konusunu hem redaksiyon olarak kendi aramızda, ve hem de okuyucularımızla tartışa tartışa bugüne geldik... Dilimizin fonolojisine ilişkin olarak redaksiyonda tam bir görüş birliği olmamakla birlikte aramızda önemli görüş ayrılıklarının bulunduğu da söylenemez. Önemlisi, prensip olarak izlediğimiz yolun doğruluğuna hepimiz inanıyor, bu konuda tam bir görüş birliği içinde olduğumuzu rahatlıkla söyleyebiliriz.

Evet, redaksiyon olarak aramızda önemli görüş ayrılıkları yok. Ama bu köşede konuyu tartışmaya açarken, şimdiye dek okuyucularımızla da aramızda geçen görüşmelerde sözkonusu edilen tüm ayrılık noktalarının genel bir dökümünü yaparak konuyu bu geniş boyutları içinde tartışmaya açmak istiyoruz.

Bu konudaki tartışmalar öncelikle iki noktada yoğunlaşıyor:

1- Yönteme ilişkin sorunlar:

Dımıllice, tarih boyunca yazı diline hemen hemen hiç dönüşmedi. Bu nedenle, Kürtçe'nin, Farsça'nın, Türkçe'nin ve Arapça'nın etkileri değişik ağızlarda yaygın olarak kendisini gösterir. Bu etki salt ödünç sözcük almakla sınırlı kalmayıp doğrudan dilimizin fonolojisini de etkiler bir boyuta ulaşmıştır. Örneğin birbirine yakın yerli ve ödünç iki fonem herhangi bir ağızda yan yana, birlikte kullanılıyorken, başka bir ağızda yerli fonemin tamamen yiterek yerini ödünç foneme bıraktığını görmekteyiz.

Durum bu olunca, aşağıdaki sorular ken-

diliğinden gündeme geliyor:

- a- Alfabemiz için işaret seçimine giderken salt yerli fonemleri mi gözönünde bulunduracağız?
- b- Eğer görüşümüz bu yöndeyse, ödünç fonemlerin dildeki dudumu ne olacak?
- c- Yoksa yerli-ödünç ayrımı yapmaksızın, şu anda dilin tüm ağızlarında yaşayan tüm fonemlerin alfabede temsili daha sağlıklı bir yol mu olur?
- d- Alafonları alfabede temsil etme yoluna gidecek miyiz? Gideceksek, bu konuda ki ölçütümüz ne olmalı?

2- Fonolojiye ilişkin sorunlar:

Fonolojiye ilişkin olarak şimdiye dek çok değişik, birbirleriyle çelişen önemli görüş ve eleştiriler geldi. Görüşler, genel olarak dilimizde hangi fonemlerin yerli, hangilerinin ödünç oldukları yolunda.

Aşağıdaki görüşler, ne redaksiyonun ne de belirli herhangi bir grubun görüşleridir. Konunun yanlış anlaşılmasında için bunu öncelikle belirtmekte yarar görüyoruz. Değişik zamanlarda, değişik okuyucularımızdan gelen önerilerin tümünü okuyucularımızın görüşlerine sunuyoruz. İstiyoruz ki hiçbir okurumuzun görüşü dosyalarımız arasında saklı kalmayın, tüm görüşler bu vesileyle geniş kitlenin tartışmasına sunulsun.

Alfabemizde temsil edilen ve ama dilimize ait olup olmadıkları zaman zaman tartışma konusu edilen fonemler şunlardır:

- 1- Arapça'da ع , bizim alfabemizde de h harfiyle temsil edilen fonem.
- 2- [ʃ] fonemi, ki bizim alfabemizde ş

harfiyle temsil edilmektedir.

3- [3] fonemi, ki bizim alfabemizde ü harfiyle temsil edilmektedir.

4- [3] fonemi, ki bizim alfabemizde j harfiyle temsil edilmektedir.

Gerek yazım kurallarına ilişkin olarak yaptığımız gönderme, gerekse alfabeyle ilişkin olarak belirttiğimiz hususlar, tartışmaya bir sınır koymak istediğimiz anlamına gelmiyor tabii. Okuyucularımız görüşlerini son derece özgür olarak ve ama derginin sayfa kapasitesini gözönünde bulundurarak özlü bir şekilde bize yazarlarsa çok sevineceğiz. Bizim dileğimiz,

bu konularda (alfabe ve yazım kuralları) gelen tüm görüş ve eleştirileri olduğu gibi bu köşede yayımlamaktır. Ama yazarının istememesi durumunda, yazarın isteğine saygı duyacak, ve yazarın izni omaksızın yazıyı yayımlama yoluna da kesinlikle gitmeyeceğiz.

Daha geniş bir alanda izlenebilmesi bakımından yazıların Türkçe ya da İngilizce yazılmış olmasında büyük yarar görüyoruz. Bu bakımdan okuyucularımız bu köşeye gönderecekleri yazılarını Türkçe ya da İngilizce olarak yazarlarsa ayrıca sevineceğiz.

NO LEJÊ WELATİYO

Welatê ma bol şirino
Merdiş karê pêrin niyo
Xortê Dımuli şehid şiyoy
No lej, lejê welatiyo

Xebatkarê nê welati
Lejkeri bîdê cemati
Qandê rehateyda mûleti
Sərbestay aya ma hetî

Tiyarsoki çiyê nêkenê
Xortanê ma hengele kenê
Bînpizeyê, tîm tiyarsenê
Êyê serbestey nêwazenê

Verniya maya mara asena
Roşnberiyê nîkara ma mîsnenê
Çimanê bolna akenê
Êyê qandê welati cefa kenê.

Zerweş SERDHAD

XEBERÊ KILMÎ

KISA HABERLER
SHORT NEWS

İzzet Altınmeşe:

EZ ZAZA'YA!..

**İzzet Altınmeşe
TAN telefonundaydı**

**Hemşehrileri İzzet'i
"Doğu"nun Michael
Jackson'u ilan etti**

Gazetemize telefon ederek 0n'l
sohbet eden yüzlerce hemşer
ni, "Abem, senin yanında M
diye histerini dile getirdile

Altınmeşe ile okurlarımız arasında

rinin bir kısmı şöyle

"Dursun SİNARİ (KADIKÖY): Bu

mek zor olmusor mu?"

"İzzet ALTINMEŞE: Bir insan b

Ama ehlî oluca bu zâlele bu fark

zürku sozleri bilincaltınca yer

noşok görümez zebeknek zâlele

"Nurgül BEKERİ HANCI

gesterir orsunuz doğru nu

"İzzet ALTINMEŞE: İ

gün hastaneê kehbî

zîlîmî noşok görümez

"Hüseyin SOYLAŞ

vîni arabesk oluma

"İzzet ALTINME

lavsiye edecektir

baş in derklama

va- Kehîlîvî

"Adil YILDI

nîzi öğreñ

musunuz?

"İzzet A

rum t

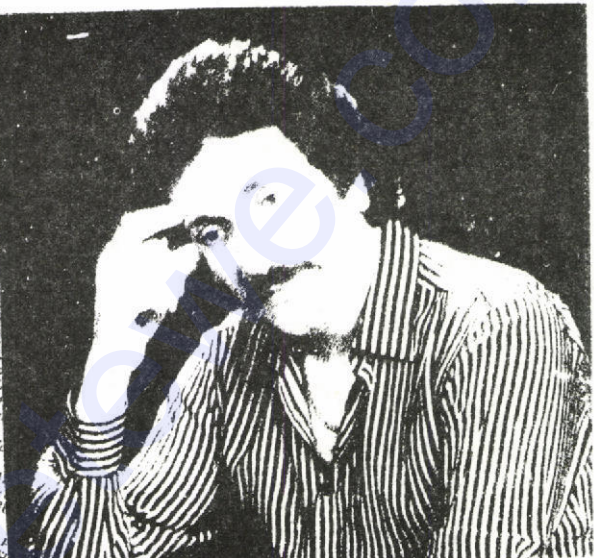
"Asa

lev

"İ

rim

toplava

R.E.: - Kürt müsünüz?
İ.A.: - Hayır. Ben Zaza'yım.

Deyrvazê xelqê ma İzzet Altınmeşe, ze kî ma zanê Sankuşizo. Pêro ezbeta cî Dımılıya, ew no hesab o bî xo zî Dımılıyo. Lavrê gerek Tırkan, gerekse Kürdan heta neka İzzet Altınmeşe ze Kürd hesabnayê. Pêrkin vatê qay İzzet Kürd'o, ew qandê coy zî tum deyrva-zandê Kürdan miyandı hesabıyayê. Lavrê roznameyo Tan'dî İzzet Altınmeşe, zew sohbetê telefonidî aslê xo akerde akerde keno eşkera... Zew sinayeyê cî cıra perseno, vano "Tî Kürd'ê?" O zî cewab dano, "Nê, ez Zaza'ya!"

Ma va belka na xeber oportunistandê marê çiyê vana. Qandê coy ma pêserokdî ca da na xeber zî. Ew no miyandı, semedo kî İzzet Altınmeşe'yo aslê xo inkar nêkeno, mayê deyrvazê xoyê erciyayi tebrikkenê. Wa ganê cî wes, nefesê cî akerdebo.

PIYA, 64 SAYFA

Bilindiği gibi yaz sezonu Avrupa'da ölü bir sezon... Bu mevsimde tüm işler %80 oranında aksamalı yürür. Avrupalılar ve uzun yıllar Avrupa'da yaşayanlar bu gerçeği iyi bildiklerinden tüm çalışmalarını ona göre planlarlar. Fakat Avrupa toplum yaşamının acemisi olan bizler, çalışmalarımızda bu gerçeği hesaba katma alışkanlığını bir türlü edinemedik. Edinemediğimiz için de, her ay çıkmayı planladığımız halde bu planımızı gerçekleştiremeyerek okuyucularımız karşısında mağup duruma düştük, bağışlasınlar.

Bu arada dergide bir de değişiklik yaptık. Şöyle ki: Dergi 48 sayfa olarak gereksinmelerimize yanıt verememektedir. Bu nedenle dergiyi 64 sayfa olarak yayımlamakta yarar görüyoruz. Ama 64 sayfalık bir dergiyi de her ay çıkarabilecek ekonomik güçten de yoksunuz. Bu nedenle dergiyi şimdilik 64 sayfa olarak ama iki ayda bir çıkaralım diye düşündük.

Biliyoruz, iki aylık süre gerçekten uzun bir zaman. Fakat insanın ayağını yorganına göre uzatması da güzel bir şey... Ama bu arada okuyucularımıza şunu da fısıldayalım: Asıl hedefimiz her ay yayımlanan 64 sayfalık bir dergiye ulaşabilmek. Bu isteğimizi gerçekleştirebilir miyiz, bunu zaman gösterecek. Fakat 16 sayfalık AYRE'den 64 sayfalık PIYA'ya ulaşınca kadar katettiğimiz çetin, engebeli, inançlı ve kararlı yola bakınca, fazla umutsuz olmamız için bir neden olmadığı sonucunu çıkararak umutlanmaktan da kendimizi alamıyoruz. Ekonomik yönden önümüzdeki tek engel gericilerin ve oportünistlerin su başlarını tutmasından ve çevremizde örmeye çalıştıkları duvardan kaynak-

lanıyor. Bu durum karşısında yapacağımız en gerçekçi yol, onları kendi örümcek ağları içinde bırakıp kendi olanaklarımızı kendimiz yaratarak bu ekonomik dar boğazı aşip hedefimize ulaşmaktır.

PIYA bundan böyle 64 sayfa olarak iki ayda bir çıkacak. Derginin fiyatını 20 sek / 5 DM olarak hesapladık. Abone konusu da şöyle: Eski abonelerimizin hakları aynen olduğu gibi korunurken, yıllık (altı sayı) yeni abone ücreti de 120 sek / 30 DM olacak.

ALİ ARSLAN SERÇE

Qırkerdena 1938'ira
heta Almanya
romanê Zemi'ya Dersimiz...

Adresê wasten:

A. Arslan
Ehren Str 94
4100 Dursburg 17
W. DEUTSCHLAND

PİYA'DI

MA PÊRO PİYA WERZÊ PAY

Zerweş SERHAD

KOYO BERZ, koyê mayo
M. ÇERMUG'i veng dayo
MIHÊ ELİŞAN'i ameyo
ARDWAN'o xeber dano.

ZILFÎ oyo deyri vano
AZAD DILER'o nuşeno
PİRANIJ'o rayê roneno
ENWER GÖKÇE arêdano.

USXAN'o PİYA'dı veyndano
HESE'yo kılami neşkeno
KENDAL'o teyê vano
ZELAL'ra vengo yeno.

FIRAT tewr geyreno
ZILO QIZ'i miyandı ano
RAYBER'i vanê biyarê
AWDELIZ'o tewrdê tari.

MEHMED EMİN'ê yê sifî
EROL SEWER yêdê wexti
XALÊ NURÎ yê çî wexti
ZERWEŞ'i redaktori hetbi.

Neye tepiya, ma pêro piya
Arêbiyem tewrdê xelqiya
Serbesteyda demoqrasiya
Ma bîwanim pêserokê Dımiliya.